

dnk DE NIEUWE KRONIEK

twaaftde jaargang, nummer 3, december 2021

Uitgave van Vereniging Oudheidkamer voor Tiel en Omstreken

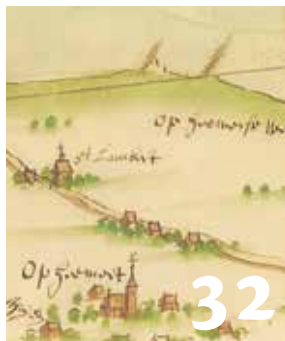
TIEL EEN GEKROONDE STAD!

Hoe oud is Tiel? Gezien de resultaten van de plaatsgevonden opgravingen waarbij Romeinse vondsten zijn gedaan onder andere in de wijken Medel, Passewaay en in de binnenstad, is Tiel heel oud.

STOOMTREIN DOOR DE HILVERSUMSTRAAT

Van haarscherp mes tot stoommachine; alles kon Frits Tenthof (1921-1993) maken en aan de praat krijgen met spullen die een ander afdankte.

DE SINT-LAMBERTUSKERK VAN OPHEMERT (1007-1682)

Er is jarenlang aan getwijfeld, maar sinds 1983 is het zeker: Ophemert had in de middeleeuwen twee parochiekerken. En op een steenworp afstand daarvan ook nog de Sint-Nicolaaskapel, wellicht ooit de kerk van de Duitse Orde.

DE HISTORIE EN RESTAURATIE VAN DE NEELTJE JANTJE

De Neeltje Jantje is een van de laatst overgebleven waalschokkers in Nederland.

Voorwoord	3
Tiel een gekroonde stad!	4
Stoomtrein door de Hilversumstraat	14
Veel te doen in Tiel	24
Elf keer Het Plein	26
De Sint-Lambertuskerk van Ophemert (1007-1682)	32
Anne Marie Daalderop	35
De historie en restauratie van de Neeltje Jantje	36
Een tweetal vondsten uit een afvalput aan het Kalverbos 6	40
De ramp in de Westluidensestraat	42
Flipje en Streekmuseum	44
Regionaal Archief Rivierenland	45
Boekbesprekingen	46
Vereniging Oudheidkamer	47

Omslagfoto: Gezicht op het Bleekveld en de Sint Maarten. Olieverfschilderij door J. de Bruijn, circa 1915

De redactie van de Nieuwe Kroniek is op zoek naar nieuwe artikelen van historische onderzoekers (beroeps- of hobbymatig) over Betuwse gebeurtenissen, personen of plekken. Artikelen worden beoordeeld en van advies voorzien door de redactie. De redactie kan helpen bij het beter leesbaar maken en de afbeeldingskeuze.

Voorstellen voor artikelen met korte omschrijving zijn welkom op: nieuwekroniek@oudheidkamer-tiel.nl

VOORWOORD

‘Vroeger’ werd er gesproken over ‘C’ of ‘K’; het woord ‘kanker’ werd niet in de mond genomen en er werd omfloerst en omzichtig over gesproken. Inmiddels is ons taalgebruik veranderd en frank en vrij wordt er tegenwoordig gesproken over de meest enge ziektes die wij kunnen krijgen. Misschien gaat het in het nieuwe jaar met het coronavirus, met Covid-19 en alle variaties daarop ook wel die kant op. Wellicht gaat hetzelfde gebeuren als met het griepvirus: jaarlijks en dan nu in het voorjaar staan wij in de rij bij de huisarts voor een Covid-19/20/21/enzovoort prik welke ons moet gaan beschermen tegen de vele varianten van het virus en gaan daarna over tot de orde van de dag.

Zal het zo gaan?
Ik hoop van wel.

Op 21 oktober jl. vierde de vereniging haar 120-jarig bestaan. Helaas niet op 13 mei, de oprichtingsdatum in 1901. In april en mei kreeg elk lid het jubileumgeschenk ‘Met pen en penseel door Tiel’ en werd de route langs tien historische afbeeldingen officieel aan de bewoners van Tiel aangeboden. Op 21 oktober wist onze secretaris, Emile Smit de geschiedenis van onze vereniging tot leven te brengen. Na de lezing was het voor de aanwezigen tijd om het glas te heffen op de 120-jarige vereniging. Op deze wijze heeft het bestuur geprobeerd het 24^e lustrum toch een feestelijk tintje te geven in coronatijd.

Langzamerhand keren wij weer terug naar het ‘oude’ normaal hetgeen mij een lonkend perspectief lijkt. Niet alleen voor mij persoonlijk, maar ook voor het welvaren van onze vereniging: dat zou betekenen dat wij weer alle lezingen kunnen aanbieden op onze vertrouwde plek, dat de excursies gewoon door kunnen gaan, dat de H.W.T. haar publicaties kan verzorgen en dat B.A.T.O. weer wekelijks bij elkaar kan komen om verder te werken aan de archeologische geschiedenis van Tiel en omstreken. Tenslotte De Nieuwe Kroniek. De redactie wil in het nieuwe jaar overgaan tot een vierde uitgave van ons tijdschrift als er voldoende kopij en menskracht beschikbaar blijft. Dit streven juicht het bestuur van harte toe, want het bestuur beschouwt De Nieuwe Kroniek als het visitekaartje van de vereniging.

Deze keer vindt u artikelen over vondsten uit een Tielse afvalput, over een stoomtreintje door de Hilversumstraat, over ons varende monument ‘Neeltje Jantje’, over ‘Het Plein’ en over de geschiedenis van het gemeentewapen en de stadszegels. Genoeg variatie!

Beste lezer, ik ga nu De Nieuwe Kroniek lezen: U ook?
Veel leesplezier!

Martin J. van der Mark,
Voorzitter

TIEL EEN GEKROONDE STAD!

Geschiedenis van het gemeentewapen en de stadszegels

Hoe oud is Tiel? Gezien de resultaten van de plaatsgevonden opgravingen waarbij Romeinse vondsten zijn gedaan onder andere in de wijken Medel, Passewaay en in de binnenstad, is Tiel heel oud. Al was er nog geen sprake van een stad, maar eerder van een nederzetting, die in later eeuwen tot een stad is uitgegroeid. Bij dit laatste zal het verkrijgen van stadsrechten een niet onbelangrijke rol hebben gespeeld, zoals bij Culemborg in 1318 en Buren in 1395. Maar helaas is onbekend wanneer die in Tiel verkregen zijn doordat de oudste archieven, bij in het verleden plaatsgevonden stadsbranden en oorlogshandelingen, verloren zijn gegaan en helaas zijn er ook geen afschriften bewaard gebleven. Dat er stadsrechten waren wordt indirect wel uit archieven elders duidelijk. Zo blijkt uit een in het stadsarchief van Dordrecht bewaard gebleven stadsrekening van 1286 dat bij een belegering van Tiel de stadsmuren en poorten verwoest werden. Het hebben van verdedigingsmuren en poorten in die tijd is een duidelijke aanwijzing dat men waarschijnlijk al voor 1200 (stads)rechten had verworven. Daarmee behoort Tiel tot de oudste steden in ons land.¹

Maar had men toen ook al een stadswapen?

ONTSTAAN VAN STADSWAPENS

De vroegste steden hadden in het begin weinig reden om een wapen aan te nemen. Sommige inwoners die daartoe gerechtigd waren, voerden hun eigen wapen en/of zegel en dat was voor hen voldoende. In het begin van de dertiende eeuw kwam door het toenemende belang van de steden een stadszegelstempel steeds meer in gebruik. Allerlei handelingen en afspraken moesten

formeel vastgelegd worden door het stadsbestuur. Daarvoor werd het nodig een voor iedereen duidelijk kenteken te gebruiken, dat vooral ook diende als symbool van de stedelijke autonomie. Dát werd het stadszegel en dit kreeg in het rechtsleven een grote betekenis. Het werd het zinnebeeld, zowel van de eer als de kredietwaardigheid van de stad en haar inwoners en het werd een onweerlegbare getuigenis van echtheid en identiteit. De oudste stadszegels in ons land zijn ruwweg in vier groepen te verdelen, te weten afbeeldingen met schepen, poorten (al dan niet met muren en torens) patroonheiligen en bomen. Daarnaast hadden de oudste steden vaak ook nog een stadsbanier. Meestal in een simpele uitvoering met een paar kleurige banen. De kleuren geel-zwart van de Tielse vlag zouden wellicht uit die tijd kunnen dateren, al zijn daar geen bewijzen voor. Deze vlag in twee banen, boven geel en onder zwart werd door de gemeenteraad pas vastgesteld in 1954!² De stelling dat de meeste steden aan deze twee voorlopers, het zegel en stadsbanier, hun stadswapen danken, lijkt echter achterhaald te zijn.

OUDESTE TIELSE STADSZEGEL

De ontstaansgeschiedenis van stadswapenafbeeldingen is een ingewikkelde historie, waarover helaas bij het ontstaan ervan nagenoeg niets is vastgelegd maar wel in het verleden veel over is gefantaseerd,

▲ Beeld van een veertiende eeuwse stad. Litho uit 'Ons Voorgeslacht' (Foto en collectie auteur)

om vervolgens een eigen leven te gaan leiden. De Tielse burgemeester N.F. Cambier van Nooten (1892-1972),³ heeft zich in 1947/1949 verdiept in de geschiedenis van het Tielse stadswapen en daar lezingen over gehouden.⁴ Daarvoor gebruikte hij als bron de afbeeldingen van het stadswapen op diverse, aan oude oorkonden gehechte waszegels. Het oudste tot nu toe bekende Tielse stadszegel dateert uit 1328 en hangt aan twee oorkonden in het archief van de Ridderlijke Duitse Orde Balijs van Utrecht.⁵ Ongetwijfeld was het natuurlijk al veel langer in gebruik, wellicht al meer dan honderd jaar. Voor het eerst werd dit stadszegel beschreven in 1836 door de geschiedschrijver Rink.⁶ Het zegelbeeld is een burcht of stadspoort en heeft als contrazegel een afbeelding van een dubbele adelaar, zoals die ook nu nog op het gemeentewapen voorkomt. In het slechts gedeeltelijk leesbare randschrift op

de beeldenaar staat gereconstrueerd: [SIGI] LLUM.OPPIDI [D]E.T[YLE] (zegel van de stad Tiel). Heraldisch rechts* staat naast de burcht, die is voorzien van een toren en twee arkels, een naar heraldisch rechts gekeerde klimmende leeuw. In de muur een poort met aan elke kant een gotische opening bestaande uit een vierpas van samenkomende rondingen. In de toren en arkels een raam of schietopening. Nergens ligt vast waarop dit zegelbeeld is gebaseerd. Gezien de tijd waarin het ontstaan is, zou het kunnen dat de leeuw een verwijzing is naar de klimmende leeuw in het wapen van de hertogen van Brabant waar Tiel toen schatplichtig aan was. De burcht kan dan een verwijzing zijn naar het in de twaalfde eeuw aan de Papesteeg staande kasteel, dat verwoest werd in 1202. Het zou er tevens op kunnen wijzen dat in de dertiende eeuw het stadszegel al in gebruik was.

‘De oude Burgt’ staat als locatie afgebeeld op een kaart van de Tielervwaard uit 1729. De keerzijde van dit stadszegel laat ook een afdruk van een stempel zien. Afgebeeld is een dubbelkoppige adelaar waarvan de staart iets weg heeft van een Franse lelie. Het goed bewaarde randschrift luidt: CONTRA SIGILLUM DE TYLA. De vraag rijst dan waarom op dit zegelbeeld deze adelaar is gebruikt. Wellicht was ook dit een verwijzing naar de Brabantse heersers, die op hun beurt weer schatplichtig waren aan de keizer toen Tiel tot 1339 bezit was van de Hertogen van Brabant.

▲ Afgietsel van de voor- en achterzijde van het stadszegel in blanke was uit 1328 (Foto en collectie auteur)

▲ Afgietsel van het stadszegel in groene was aan een oorkonde in de collectie Weense charters in het Rijksarchief te Brussel (Foto en collectie auteur)

EEN NIEUW ZEGELSTEMPEL

Een andere verklaring is volgens Cambier van Nooten dat de stad op rijksgrond was gebouwd. Hij stelt dat Tiel weliswaar in formele zin geen rijksstad was, maar wel een ‘keizerlijke hofstad’, tevens tolstad en stapelplaats voor de belastinggoederen voor de keizer. In het jaar 972 schonk keizer Otto II aan zijn bruid Theophanu de ‘curtis imperialis’ (Keizerlijk Hof) te Tiel.⁷ En omdat Tiel menigmaal keizerlijke residentie was en voor het jaar 1000 zelfs het eigendom ‘Villa Regia’ was van de keizer, veronderstelde Cambier van Nooten, dat in het Tielse zegel en later in het stadswapen, de ‘keizerlijke tweekoppige adelaar’, die als teken voor macht staat, voorkomt. Onduidelijk is waarom die wijziging van het stadszegel heeft plaatsgevonden en men deze adelaar is gaan gebruiken als stadszegel. Hoewel in formele zin Tiel geen keizerstad was, al kan men daarover twisten, maar wel een ‘keizerlijke hofstad’. Maar ook die titel is slechts een interpretatie, gebaseerd op vermelding in archieven. Dus nieuwe tijden vroegen een nieuw stadszegel. En dat kwam er, met als beeld de tweekoppige keizerlijke adelaar, blijkbaar gebaseerd op het tot dan in gebruik zijnde contrazegel van 1328. Een meer voorkomend verschijnsel, want ook Zutphen en Zaltbommel kregen hun stadszegel uit het contrazegel. Op de buik van de wat schriële adelaar is nog wel een burcht of poortgebouw afgebeeld, als een verwijzing naar het vroegere zegel. De daarop voorkomende leeuw is geheel weggelaten. Het randschrift van het nieuwe zegel luidt: +S[IGILVM].CIVITATIS*-DE.TYL. AD. CA[VS]VS+ (zakenzegel van Tiel). De oudste afdruk daarvan dateert van 1336 volgens een manuscript in het Tielse stadsarchief.⁸

VAN BRABANTSE- NAAR GELDERSE STAD

Meer waarschijnlijk is, dat we te maken hebben met het veranderen van een Brabantse- in een Gelderse stad in 1339. Men ging een nieuwe heer dienen en zonder gezichtsverlies kon men van het beeld van het contrazegel, dat al eeuwenlang in gebruik was, een hoofdzegeel maken. Tot zeker het eind van de zestiende eeuw werd het wapen van Gelderland tussen de adelaarskoppen niet afgebeeld. En dan verschijnt het Gelderse wapen in 1582 ineens in het contrazegel, met het wapenschild vastgehouden door twee leeuwen. Met als randschrift de tekst: SECRETVM CIVITATIS TYLEA. Het lijkt niet onwaarschijnlijk dat het wapen van Gelre er na 1339 in gekomen is. Er zijn echter geen stadszegels vanaf dat jaar tot 1582 in het Tielse archief gevonden waaruit dat duidelijker zou kunnen worden. En vervolgens herhaalt de geschiedenis zich. Een deel van de afbeelding op het contrazegel wordt onderdeel van de hoofdafbeelding. Dat wordt nu met de dubbelkoppige adelaar en het wapen van Gelre tussen de koppen op een wapenschild afgebeeld. Het randschrift luidt dan SIG[ILVM] SECRETVM CIVITATIS TIEL (geheimzegeel van Tiel). Voor zover is na te gaan was dit in gebruik vanaf ca. 1630 tot 1727. In ieder geval heeft het stadsbestuur om onbekende redenen in april van het laatstgenoemde jaar besloten een nieuw zegelstempel te laten maken en werd het

☛ Pentekening van het stadszegeel in groene was, dat is bevestigd aan een transportacte uit 1640 in het Oud rechterlijk Archief van de stad (Foto en pentekening auteur)

oude in aanwezigheid van alle magistraatsleden aan stukken geslagen.⁹ Tot dat moment werd het stadswapen van Tiel in opdracht van de magistraat o.a. in zilver gegraveerd op twee bodenstaven uit 1631 en regelmatig door de schilder en glazenier Wouter van Mabus of Mabus zonder kroon en leeuwen geschilderd op stadseigendommen zoals brandemmers, kanonnen en in een door de stad geschonken gebrandschilderd raam.¹⁰

Curieus is het stadswapen met een markiezenkroon dat in 1659/1660 werd afgebeeld op de titelpagina van de toen uitgegeven stadsrechten.¹¹

Op de stadskaat welke in 1649 door Joh. Blaeu is uitgegeven werd echter voor het eerst een duidelijke keizerskroon afgebeeld. Weliswaar de Amsterdamse Rudolphinische kroon, maar dat kan Blaeu als Amsterdammer niet verweten worden!

Nog in 1724 wordt op de titelpagina van het dienstbodenreglement de dubbele adelaar met het wapen van Gelre met de toegevoegde naam van de stad afgebeeld.¹²

☛ Afdruk met stadswapen op de titelpagina van het stadsrecht. Uitgegeven in 1659/1660 (Foto en collectie auteur)

☛ Afdruk met het stadswapen op de stadskaat uit 1649 (Foto en collectie auteur)

☛ Afdruk van het stadswapen op de titelpagina van het dienstbodenreglement uit 1724 (Foto en collectie RAR)

◆ Tegels met de wapens van Tiel en Culemborg in mangaankleur (Foto en collectie auteur en FEST)

Bijzonder zijn ook de in het begin van de achttiende eeuw vervaardigde wapentegels. Daarop zijn in mangaankleur de stadswapens van Tiel en Culemborg afgebeeld, vastgehouden door 'fladderende' engeltjes. Er blijken meer van deze wapentegels van verschillende gemeenten te bestaan. Ze zullen voor 1727 zijn vervaardigd, omdat bij dat van Tiel de dubbelpoppige adelaar is afgebeeld met het wapen van Gelre. Van het Culemborgse wapen heeft het gemeentebestuur in de twintigste eeuw zelfs facsimiles van zijn wapentegel als relatiegeschenk laten maken.¹³

HET GEKROONDE STADSWAPEN

Met de twee nieuwe zegelstempels die in 1727 werden vervaardigd heeft Tiel zich toen consequent de keizerskroon aangemeten om haar wapenschild mee te dekken. Daarmee was ze overigens niet de enige met een keizerskroon. Ook Amsterdam, Bolsward, Deventer, Hulst, Kampen, Medemblik, Middelburg, Nijmegen en Zwolle hadden een dergelijk gekroond stadswapen. Tiel kreeg extra zijn twee leeuwen als schildhouders toegevoegd. Helaas is er geen kleurafbeelding uit die tijd bewaard zodat de kleur van die leeuwen niet bekend is. Maar ongetwijfeld zullen de banieren van de achttiende-eeuwse burgercompagnieën, waarin het stadswapen was afgebeeld, tot voorbeeld gediend hebben. Zo werden Tielse schippers in 1736 verplicht een vlag met het stadswapen op een geel veld te voeren. En jaren later, in 1766, verleende het stadsbestuur de burgerkrijgsraad twee nieuwe vaandels. Een met het wapen van Willem V van Oranje-Nassau en het ander met het wapen van Tiel.

◆ Afdruk zegelstempel uit 1727 (Foto en collectie FEST)

In 1777 waren er vijf burgercompagnies waarvan de vaandels op het stadhuis werden bewaard, maar die helaas niet bewaard zijn gebleven.¹⁴ Waarom de leeuwen zijn toegevoegd is niet meer te achterhalen. Het zou niet vreemd zijn als ze gebaseerd zijn op die van het wapen van Gelre dat tussen de adelaarskoppen staat afgebeeld. Ook al omdat de leeuwen op dezelfde wijze zijn ingekleurd, met heraldisch links de Gùlickse zwarte- en heraldisch rechts de gouden Nassausche leeuw. Maar een bewijs daarvoor is nooit aangetroffen.

Opvallend is dat in de loop der tijden verschillende kronen boven het wapen werden afgebeeld. Het meest komt de keizerskroon van het Amsterdamse gemeentewapen voor, want die werd gezien als ‘dé keizerskroon’. Van de kroon op het wapendiploma uit 1816 werd abusievelijk altijd gedacht dat het een koningskroon was en dus onjuist afgebeeld. Na informatie bij de Hoge Raad van Adel bleek het echter wel degelijk ook een keizerskroon te zijn en is de Amsterdamse kroon dus eigenlijk onjuist gebruikt.

VASTSTELLING DOOR DE HOGE RAAD VAN ADEL

Nadat de Franse bezetting eind 1813 vertrokken was kon het in die tijd ingevoerde wapen met de Franse adelaar natuurlijk niet meer gevoerd worden en liet het stadsbestuur eind 1814 in Nijmegen voor zeven gulden door N.I. Presburg ‘een cachet met het wapen van de stad’ snijden.¹⁵

☛ Afdruk gemeentelijk stempel uit de Franse tijd (Foto en collectie RAR)

Het is duidelijk dat de wapenafbeeldingen van 1727 het voorbeeld vormden voor het door de Hoge Raad van Adel op 20 februari 1816 officieel toegekende gemeentewapen. In het uitgereikte diploma wordt het omschreven als: “Zijnde van goud, beladen met een uitgespreide dubbelde arend van sabel (=zwart), gebekt en geklauwd van keel (=rood) en chef met Gelderland. Het schild gedekt met een Keizerlijke kroon en vastgehouden ter regter door een klimmende leeuw van goud en ter linker zijde door een klimmende leeuw van sabel, getongd van goud.”

☛ Tekening van het in 1816 door de Hoge Raad van Adel toegekende gemeentewapen (Foto en collectie RAR)

VERSCHILLENDE TOEPASSINGEN

Het is dit gemeentewapen dat sindsdien formeel gevoerd wordt op alle ambtelijke stukken, zoals een uittreksel van de Burgerlijke Stand, belastingformulieren, ambtelijke besluiten en -brieven van het gemeentebestuur, de ambtsketen van de burgemeester. Het werd geborduurd op de toga van de trouwambtenaar der Burgerlijke Stand en later eveneens op de uniformpetten van de gemeentepolitie, de gemeentebode en de petten van de medewerkers van de dienst gemeentewerken. De voertuigen van de gemeente werden eveneens van een geschilderd gemeentewapen voorzien. En toen de gemeente in 1937 haar nieuwe gemeentehuis aan de Ambtmanstraat in gebruik nam, was boven de ingang pontificaal het in gietijzer

☛ Briefhoofd aangetroffen in het archief van de gemeente Wadenhoijen in 1891 (Foto en collectie RAR)

☛ Erepinning van de stad in zilver (Foto en collectie auteur)

uitgevoerde gemeentewapen aangebracht, een geschenk van de firma Daalderop.¹⁶ Tijdens de bouw en verbouw van het stadhuis werd het gestolen, maar in 2006 weer teruggevonden bij een Haagse antiquair. Tegenwoordig is het herplaatst boven de ingang van het Ambtmanshuis.

☛ Het 'Daalderopwapen' uit 1937 boven de ingang van het Ambtmanshuis (Foto auteur)

In 1960 besloot de gemeente een erepenning in te stellen met het gemeentewapen als beeldenaar. Het werd uitgevoerd in brons, zilver en goud. In 1970 werd besloten de uitvoeringen in brons en goud af te schaffen. De laatste werd overigens nooit uitgereikt. Ook werd er een tinnen bord met het gemeentewapen vervaardigd voor representatiedoeleinden of als blijk van waardering.

En in 1979 werd, naar het ontwerp van kunstenaar Michiel Warbroek, een tinnen legpenning met het gemeentewapen en op de achterzijde een gezicht op Tiel vervaardigd in een oplage van duizend stuks.¹⁷ Tenslotte werden, toen Tiel nog lid was van de opnieuw opgerichte Hanze, vanaf 1983 elk jaar honderden tinnen Hanze-penningen vervaardigd. Bij de jaarlijkse 'Hanzedagen' werden deze verkocht aan de liefhebbers. Helaas waren de afgebeelde stadswapens niet altijd fraai en werden de kronen op allerlei manieren afgebeeld.¹⁸ Ook particulieren gingen het Tielse gemeentewapen gebruiken. Het werd o.a. in vaandels van verenigingen geborduurd. De Tielse Brandverzekering Mij., opgericht in 1833, gebruikte het in lood uitgevoerd, bevestigd op gebouwen, zodat direct zichtbaar was dat het object bij hen verzekerd was.

☛ Loden verzekeringsplaat, vervaardigd volgens een randschrift door 'H. de Heus & zoon te Utrecht' (Foto en collectie auteur)

♣ Stropdas met geborduurd gemeentewapen (Foto en collectie auteur)

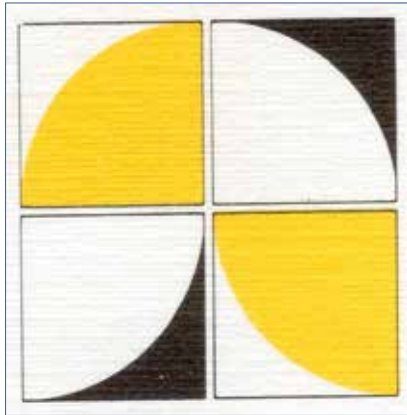
♣ Veerpont met het gemeentewapen op de stuurhut (Particuliere collectie fotograaf onbekend)

Het gemeentewapen dat indertijd de veerpont Tiel-Wamel sierde, werd na opheffing van het veer gebruikt op een commercieel schip van een Tielenaar, maar werd uiteindelijk enige jaren geleden geschonken aan het Flipje en Streekmuseum (FEST). Formeel is overigens het gebruik van een gemeentewapen door particulieren, zonder toestemming van het gemeentebestuur, niet toegestaan.¹⁹ In Tiel is het in ieder geval één keer zonder toestemming gebruikt door een kledingzaak die het op een stropdas had verwerkt. Na een waarschuwing door de toenmalige kabinetschef werd de gehele oplage aan de gemeente geschonken!

VERBANNEN NAAR DE 'ROMMELZOLDER'?

Eind van de jaren zeventig, begin jaren tachtig sloeg in het gehele overheidsland een 'logo-epidemie' toe. Men wilde

dichter bij de burger komen en net als in het bedrijfsleven een eigen, voor een ieder herkenbaar en makkelijk te onthouden huisstijl gaan toepassen bij alle overheidspublicaties. Veel overheden en vooral gemeenten, gingen daarbij van hun van oudsher bekende gemeentewapen uit. Maar ineens waren die eeuwenoude voor iedereen herkenbare stadswapens niet meer eigentijds genoeg. Grafische vormgevers ontwierpen goedbedoelde huisstijlen. Als men toch een gemeentewapen als basis moest gebruiken, werd helaas vaak aan de eeuwenoude historie en heraldieke normen voorbijgegaan en sommige wapens krampachtig gemoderniseerd. Ook Tiel ontkwam daar niet aan en in 1980 werd op de omslag van het jaarverslag over 1979 het huismerk, een initiatief van de Afdeling Voorlichting en ontworpen door de Tielse Studio Nick, in gebruik genomen.

☛ Het in 1979/1980 ingevoerde huismerk, ook toegepast op de parkbanken in de stad en als monumentenschildje aan een gevel (Foto auteur)

Het gemeentewapen werd daarbij gelukkig niet als uitgangspunt genomen, maar wel de geel-zwarte kleuren van de Tielse vlag. Op de aanbiedingsbrief van het jaarverslag was echter nog wel het oude Tielse stadswapen afgebeeld. Maar ook dit zou snel verdwijnen. Een poging van Lambert Snijders, de toenmalige Chef Interne Zaken, dan in ieder geval de gemeentelijke officiële brieven van een watermerk met het gemeentewapen op A4 formaat te voorzien, waarvoor hij zelfs een watermerkzeef had laten maken, werd niet ontvankelijk verklaard. De jaren daarna is dan ook het bekende geel-zwarte logo op nagenoeg al het drukwerk van de gemeente doorgevoerd en werden de banken in de stadstuinen eveneens van het toch eigenlijk nietszeggende logo voorzien. Het eeuwenoude wapen, dat voor de trots van de stad en de identiteit van de burger stond, werd verwezen naar 'de rommelzolder'. Helemaal verdwenen is het overigens niet. Als u een raadsvergadering bijwoont zult u op het spreekgestoelte het gemeentewapen zien. En als u uw rijbewijs moet verlengen,

zult u op een wand bij de Afdeling Burgerzaken achter de loketten het groots zien afgebeeld, weliswaar met de Amsterdamse keizerskroon, maar daarom niet getreurd. Zelfs was tot voor kort op de koffiekopjes voor de bezoekers in de burgemeesterskamer het oude gemeentewapen geprint. Overigens is de officiële gemeentelijke vlag, met de eveneens al eeuwen gehanteerde geel-zwarte kleuren, niet meer in de raadzaal te zien. Waarom er indertijd niet voor gekozen is het gemeentewapen te handhaven op het gemeentelijk briefpapier en bijvoorbeeld alle andere publicaties, met een voorlichtend en informeel karakter, met het huismerk te voorzien is een raadsel. Eerlijkheidshalve moet ook gezegd worden, dat de verandering indertijd ook geen publieke discussie heeft opgeroepen. Was de Tielenaar zich toen al niet meer bewust van zijn/haar eigen historische identiteit? Maar het is nooit te laat weer tot bezinning te komen en het stadswapen weer de plaats te geven waar het recht op heeft!

Noten

- * Wapenkundige (heraldieke) aanduiding van een afbeelding op een wapenschild dat men aanschouwt. Links = heraldisch rechts en rechts is heraldisch links.
- 1 M. Berendsen en P. Brood. Pag. 18, 21, 25 en 29.
 - 2 Raadsbesluit van de gemeente Tiel d.d. 14 juli 1954.
 - 3 A. Slager-Dijkstra, Nicolaas Frederik Cambier van Nooten 1892-1972. Burgemeester van Tiel 1937-1957. Artikel in: Biografisch Woordenboek van Tiel. Deel 4. Tiel 2007.
 - 4 Archief N.F. Cambier van Nooten. Regionaal Archief Rivierenland. Collectie nr. 0100. Inv.nr. 23.
 - 5 Archief Balije van Utrecht. Commanderie van Tiel. Inventaris nr. 2689 en 2911.
 - 6 E.D. Rink, Beschrijving der stad Tiel, Tiel 1836. Pag. 9 en 244. Opnieuw uitgegeven door de Europese Bibliotheek in 1971 te Zaltbommel.
 - 7 L.A.J.W. Baron Sloet, Oorkondenboek der graafschappen Gelre en Zutfen tot op de slag van Woeringen, 5 juni 1288. 's-Gravenhage. Martinus Nijhoff. 1872-1876. Pag. 100.
 - 8 Stadsarchief Tiel, inv. nrs. 1873-1875.
 - 9 Stadsarchief Tiel, inv. nr. 13. Resoluties 27 februari, 16 april en 3 september 1727.
 - 10 Stadsarchief Tiel inv. nr. 250, fol. 34 (1615) en inv. nr. 269, fol. 33 (1626).
 - 11 Handbibliotheek RAR nr. 0623/955.
 - 12 Handbibliotheek RAR nr. 0623/1153A3.
 - 13 De originele tegels berusten in de plaatselijke musea.
 - 14 Stadsarchief. Magistraatsnotulen. Inv. nr. 22 en 27.
 - 15 Stadsarchief Tiel rekening 1814. Bijlage nr.26. (inv. nrs. 0006/1 en 0006/235).
 - 16 W. Veerman, "Aldus wordt besloten...". De geschiedenis van de oude voorzittershamer der gemeente Tiel. Artikel in: De Drie Steden. Regionaal-historisch tijdschrift voor het Rivierenland. 2001/2. Pagina 23 en 24.
 - 17 Het originele model wordt bewaard in de voorwerpencollectie van het Regionaal Archief Rivierenland.
 - 18 W. Veerman, Inventaris van de collectie Hanze-documentatie Tiel. 1980-1996. RAR.
 - 19 Brief van het Ministerie van Binnenlandse Zaken van 3 september 1979 nr. B79/2199.
- S. Dumont en M. Kleijnen, 'Van wege den Koning'. Gemeentewapens en plaatsnamen in de Bommelerwaard, Zaltbommel 1992
 - P.J.C.G. van Hinsbergen, Inventaris van het archief van de Ridderlijke Duitse Orde Balije van Utrecht 1200-1811, Utrecht 1955/1982
 - W.J. Hofdijk, Ons voorgeslacht, in zijn dagelyksch leven geschilderd, Deel IV. Haarlem 1862
 - P.J.A. Homan, Wat zal ik handhaven? Artikel in: Ariadne/Revue der Reclame 1979
 - H.J. Kers en E. Smit (eindredacteurs), Kalendarium van Tiel, Deel I, Oudste tijden t/m 1671. Tiel 1993-2000
 - H.J. Kers en E.J.Th.A.M.A. Smit, De Geschiedenis van Tiel, Tiel 2001
 - T. van der Laars, Nederlandsche gemeentewapens. Album voor Koffie-HAG-zegels, 2 delen, Amsterdam 1924
 - O. Neubecker, Heraldiek. Bronnen, symbolen en betekenis, Alphen aan den Rijn 1988 (tweede druk)
 - C. Pama, Rietstap's handboek der wapenkunde, Leiden 1961 (vierde druk)
 - M. van Rooijen, Steden en hun verleden. De ontwikkeling van de stedelijke samenleving in de Nederlanden tot de negentiende eeuw. 's-Gravenhage 1988
 - K. Sierksma, De gemeentewapens van Nederland, Utrecht 1962 (tweede druk)
 - J.W. Staats Evers, Geldersche stedezegeles. Uit de nagelaten papieren van P. Nijhoff. Art. in: Geldersche Volksalmanak. Arnhem 1887
 - W. Veerman, Tiel 650 jaar Gelders. Catalogus van de tentoonstelling in het stadsarchief. Tiel 1989
 - J.H. de Vey Mestdagh, Liber sigillorum. De zegels in het Archief van de Ridderlijke Duitse Orde, Balije van Utrecht, 1200-1811, Utrecht 1995. 2 delen
 - C. Visser, Verdwijnt het gemeentewapen naar de rommelzolder? Moderne huisstijl wint terrein in overheidsland. Artikel in: Binnenlands Bestuur 20-5-1988

Bronnen

- M. Berendse en P. Brood, Historische stadsatlas NL. Nederlandse steden, Zwolle 2021
- D.P. Blok e.a., Algemene geschiedenis der Nederlanden. Haarlem 1982. Deel twee. Middeleeuwen
- J.A. de Boo, Heraldiek, Fibulareeks nr. 26. Bussum 1967
- B. Bos en H. 't Jong, Heraldiek op de keper beschouwd. Wapens-gemeenten-gemeentewapens, GVN Bulletin 27. Amsterdam 1981
- M. Bovens, Sportief en toch gekleed. Artikel in: Binnenlands Bestuur 18-12-1998

STOOMTREIN DOOR DE HILVERSUMSTRAAT

Van haarscherp mes tot stoommachine; alles kon Frits Tenthof (1921-1993) maken en aan de praat krijgen met spullen die een ander afdankte.

Ook ging hij met zelfgemaakte rails en trein naar braderieën als attractie voor de kinderen.

De jongens en meisjes uit zijn buurt hebben er van genoten, zo weet Rinus Scholtus (1950) te vertellen die ons op het spoor van dit verhaal zette.

LOCHEM

Frits (Frederik) Tenthof werd geboren op 9 februari 1921 in Lochem als zoon van Adrianus Gijsbertus Tenthof en Wilhelmina Lieferink.

Zijn broer Gerrit was toen twaalf en zus Mientje vijf jaar.¹

Uit de genealogische gegevens wordt niet duidelijk hoe Frits aan zijn bijzondere kwaliteiten voor het maken van ingenieuze apparaten is gekomen.

Zijn vader (1883-1944), geboren in Deventer, wordt genoemd als knecht bij een limonadefabriek, maar ook als kruidenier/winkelier in Lochem. Moeder (1882-1957) zal naast huisvrouw ongetwijfeld hebben moeten meehelpen toen vader als kruidenier in beeld kwam.

Frits' opa Tenthof was koetsier en opa Lieferink hotelhouder.

Duidelijk is dat het voorgeslacht van Frits van aanpakken wist.

In 1924 wordt Frits' vader aangesteld als sluiswachter in Tiel.

Uit de Tielsche Courant van dat jaar:

“in plaats van den heer G.J. van Ooijen, die den dienst met pensioen gaat verlaten is tot sluiswachter aan het Inundatiekanaal benoemd, Adr. G. Tenthof te Bussum”.

Hoe en waarom hij van Lochem in Bussum terecht is gekomen vermeldt de geschiedenis niet.

TIEL – WADENOIJEN - TIEL

Het gezin Tenthof, bestaande uit vader, moeder, Gerrit van vijftien, Mientje van acht en Frits van drie jaar gaat wonen aan Waaldijk L41. Moeder is dan hoogzwanger en op 23 april 1924 wordt daar zusje Lenie (Helena Frederika) geboren.

Broer Gerrit gaat eind 1928 in militaire dienst. Waarschijnlijk bleef er genoeg vrije tijd over want van hem lezen we in de krant dat hij zich samen met de heer Baggermans eind februari 1929² heeft

ingespannen om een ijsfeest op het Inundatiekanaal te laten slagen. Het doel van dit feest was de opbrengst te bestemmen als ondersteuning voor werkloze gezinnen. Jammer genoeg was de dooi al ingezet en was de belangstelling minder groot dan waarop aanvankelijk was gerekend. Niettemin was het heel gezellig op de met vlaggen versierde baan waar een orkestje, bestaande uit leden ‘der Tielsche Vrijwillige Muziekvereniging’ de feestvreugde verhoogde. Edoch; het bestuur besloot halverwege de middag de wedstrijden te staken in verband met het vele water dat op de banen kwam.

Per 22 november 1929 verhuist het gezin naar Wadenoijen om in 1931 terug naar Tiel te verhuizen nu naar de Ophemertschedijk 1 naast de sluis aan het Inundatiekanaal.³

Sluis (Foto Jan Bouwhuis)

Een heerlijk en vrij buitenleven. Vader Tenthof is er naast zijn werk ook druk met het verzorgen en fokken van konijnen en chinchilla's, zijn grote hobby. Hij heeft er menig prijs mee gewonnen.

De Tielse kranten van de jaren dertig vermelden nogal eens dat A.G. Tenthof een 1^e, 2^e of 3^e prijs⁴ kreeg voor een 'Vlaamsche Reus' en/of voor chinchilla's. En ging het bij de 'Vlaamsche Reus' altijd om een ram,

bij de chinchilla's betrof het zowel rammen als voedsters als nesten.

Frits hielp zijn vader wel bij de verzorging maar was toen al meer bezig om steeds nieuwe en mooiere hokken voor de beesten te knutselen.

CRISISJAREN EN OORLOG

Na de lagere school met zeven klassen volgt Frits de ambachtsschool. Hij kiest voor de richting Smeden-Machinebankwerker en behaalt in 1938 zijn diploma.⁵

Honger is het gezin voorbij gegaan. Groente en fruit komt uit de eigen tuin, vis uit het kanaal, soms wordt een kip of konijn geslacht en er wordt wat geruild met andere families.

Voor werkloosheid hoeven ze niet te vrezzen, de sluiswachter blijft nodig. Ook in de oorlog wordt hen geen strobreed in de weg gelegd; de sluis is uitermate belangrijk voor de bezetters.

Zus Mientje trouwt in 1938 met bloemist Gerritse uit de Molenstraat. Frits krijgt een baan op een binnenvaartschip en blijft daar gedurende de oorlog werken. Zijn broer Gerrit, die in 1942 getrouwd is met

Apolonia (Appie) Balten wordt niet veel later in Duitsland te werk gesteld.

De oorlog wordt pas goed hoor- en zichtbaar als halverwege 1944 het Zuiden wordt bevrijd.

In Tiel worden door de Duitsers versterkingen aangebracht. Er komen mitrailleurs, afweergeschut en kanonnen rondom de stad, alles gericht op de overkant van de Waal waar bij Dreumel en Wamel de geallieerden 'zitten'. Die vinden dat Tiel geen Duits uitvalspunt mag worden en vuren zware granaten af. Vader Tenthof wordt geraakt door een granaatscherf en overlijdt op 27 oktober 1944.⁶

DIENSTWONING

Waarschijnlijk zijn moeder en Mientje tot het eind van de oorlog op de Ophemertschedijk blijven wonen⁷ en waren ze een opvangplek voor familie en kennissen die uit Tiel moesten evacueren omdat die hele stad in de frontlinie lag. Ze zullen heel wat angstige uurtjes hebben beleefd wetend hoe door één verdwaalde granaatscherf alles ineens kan veranderen.

Als het leven na de oorlog min of meer zijn gewone gang gaat en er ander personeel voor de sluis wordt aangesteld moeten moeder, Lenie en ook Frits, die weer thuis woont, de dienstwoning verlaten.

Ze trekken in bij Mientje in de Molenstraat en plaatsen de volgende advertentie op 19 september 1945 in de Nieuwe Tielsche Courant:

“Ambtenaarswed. Met z. en d. zoekt ongemeubileerde WONING of gedeelte van woning met gebruik van keuken, in Tiel of omg. Brieven: Wed. A.G. TENTHOF, Molenstraat 34, Tiel”.

HILVERSUMSTRAAT

Hoe lang de zoektocht heeft geduurd en of ze steeds bij Mientje in huis bleven is niet bekend maar rond 1948 kwam de oplossing.

◆ Ambachtsschool (Collectie Smit/Kers)

Tiel was begonnen met de wederopbouw, er werd met voortvarendheid een groot aantal nieuwe eengezinswoningen gebouwd en de huisvesting van inwoners in de nieuwe wijken nam een aanvang.

De eerste wijk kwam in Tiel Oost.

Het waren moderne burgerwoningen met tuinen voor en achter, beneden een woonkamer, klein kamertje en keuken, boven drie slaapkamers, een kleine kelder en een zolder met vlizotrap.

Stadsgas, elektriciteit en stromend water, tegenwoordig heel normaal, zat er allemaal in. Heel bijzonder voor die tijd waren deze huizen voorzien van een badkamer met een douche. Een ware luxe voor de nieuwe bewoners.

Daar krijgt moeder Tenthof-Lieferink in 1948 een huis toegewezen. Het is nummer 9 in de Hilversumstraat,⁸ een hoekhuis.

Frits trouwt op 30 maart 1949 met Jo van Dijk (1926-2009) en zij gaan boven wonen.

De nieuwe bewoners trekken veel met elkaar op, raken bevriend en helpen elkaar waar nodig.

Op nummer 7 woont de familie Scholtus, om de hoek in de Richlandstraat de familie Van IJzendoorn en aan het eind van de straat wonen Mien en Dik Smits (zus en zwager van Jo Tenthof-van Dijk).

Als in 1950 bij Henk en Lies Scholtus het derde kindje wordt geboren zijn niet alleen zij heel wijs met zoontje Rinus maar Frits en Jo Tenthof evenzo. Hun kinderwens wil nog maar steeds niet in vervulling gaan en Rinus wordt het lievelingetje van 'tante Jo' en 'oom Frits'.

Het duurt nog een aantal jaren voor Rinus grote concurrentie krijgt. Frits en Jo krijgen twee kinderen, beiden geboren in de Hilversumstraat: Frits jr in 1956 en Ineke in 1960.

Bij de geboorte van Frits wonen ze nog op de bovenetage, maar als moeder Tenthof in 1957 overlijdt mogen ze het hele huis gaan bewonen.

Ⓜ Achterzijde Hilversumstraat, Henk en Doortje Scholtus in de zandbak

Ⓜ Rinus Scholtus in de door 'oom Frits' gemaakte 'auto' in de voortuin Hilversumstraat 9

Ⓜ Frits jr

WERKPLAATS

Achter het huis staat een schuurtje van 5 m², een eldorado voor Frits. Hij werkt als kraanmachinist bij Beutener⁹ en is ook bij de vrijwillige brandweer, maar in de tijd die overblijft is hij altijd bezig in zijn schuurtje. Die ruimte weet hij goed te benutten; er is van alles in te vinden. Als de burens iets nodig hebben gaan ze bij hem te rade. Rinus vertelt: “De stoep in de Hilversumstraat is niet betegeld maar geteerd. Op een zeer hete zomerdag zit ik met een buurmeisje op de stoeptrand. Als we na een poosje willen opstaan, lukt dat niet. De teer is gesmolten en heeft onze handen en kleren aan elkaar geplakt. Met moeite staan we op en gaan naar binnen. Ma en de moeder van het buurmeisje proberen ons uit elkaar te krijgen. Een schaar en een sterk oplosmiddel uit de schuur van Tenthof helpen daarbij. We stinken een uur in de wind.” Vrijwel alles wat anderen weggooiden kan Frits goed gebruiken. Hij vindt dingen langs de straat, neemt het afval mee van het bedrijf waar hij werkt en bij sloopbedrijf ‘Ouwehand’ (?) aan het kanaal bij Passewaaij is hij kind aan huis.

Hij ziet overal iets in. Een kapotte centrifuge betekent voor hem een te reviseren motor en plaatstaal voor een autootje of iets dergelijks. Hij is handig in techniek, maar ook voor timmeren en hout- en metaalbewerking draait hij zijn hand niet om. Hij maakt en repareert van alles voor hemzelf en voor de buurt.

Zo weet Rinus Scholtus nog te vertellen dat een Solexmotor afgesteld moet worden met een vloeitje. “Als dat vloeitje tussen de contactpuntjes doorgeschoven kan worden, is de motor goed afgesteld.”

VAN NIETS IETS

Aanvankelijk maakt hij vooral apparaten die het werk in huis en schuur vergemakkelijken. Ieder ander gaat daarvoor naar een winkel.

Frits doet het gewoon zelf. Als Jo zegt dat ze graag nieuw bestek wilt, dan komt het er. Hij werkt het niet alleen goed af zegt dochter Ineke maar: “Hij maakt messen die zo scherp zijn dat je met één haal de haren van je arm kan scheren”. Als hij Jo ziet prutsen met de snijbonen is er de week daarop een snijbonenmolen en ook maar gelijk een aardappelschrapmachine.

Een Gamma, Karwei of Praxis mist hij niet; hij maakt de slijpmachine, de elektrische schroevendraaier en de boortol zelf wel. Toch kan hij niet buiten de firma Lebbink¹⁰ in de Weerstraat. Alle afwijkende maten van schroeven, buisjes etc zijn daar voorhanden. Je kan het zo gek niet bedenken of het komt uit een van de laden van Lebbinks kastenwand tevoorschijn. Dochter Ineke vertelt dat zij vaak daarheen werd gestuurd om net dat ene kleine missende verbindingstukje, schroefje of buisje te kopen. Zij zijn daar kind aan huis. Ze vertelt nu nog enthousiast over die indrukwekkende toonbank en die grote ladenwand bij Lebbink.¹¹

📷 Kastenwand Lebbink (Foto Jan Bouwhuis)

DRAGLINE IN DE TUIN

Dat moeder Tenthof het hoekhuis heeft toegewezen gekregen en ze daardoor veel grond hebben is extra boffen; zo kan Frits ook grotere dingen aanpakken. Er komt een zelfgemaakt zijspan aan zijn motor. Jo kan nu met hem mee, maar die is iets minder enthousiast. Het zijspan komt toch goed van pas want er kan van alles in vervoerd worden.

Dan begint het echte werk. Het lukt hem om van de gevonden en bij elkaar gesprokkelde materialen een heuse dragline te bouwen. Er is ruimte genoeg om het enorme gevaarte naast het huis te plaatsen, hij staat niemand in de weg.

▲ Rinus Scholtus op de motor van 'oom Frits'

▲ Hoekhuis van Tenthof met op de achtergrond een deel van de dragline

Als iemand een grote hoeveelheid grond moet verzetten of ander los materiaal dan lost Frits dat op met zijn eigen dragline. Zo kan hij een extra centje bijverdienen en 'nabuurhulp' verrichten.

STOOM

Tegen de winterse kou plaatst Frits een eenvoudig klein kacheltje in zijn schuur; de schoorsteenpijp gaat door het dak. Hij stookt het warm met kranten schrijft buurjongen Rinus Scholtus mij.

"Als brandstof gebruikt hij krantenpapier met ijzerdraad op een rol vastgemaakt, zodanig dat die rol precies in het kacheltje past. Die rol papier wordt eerst gedurende een week/weken in afgewerkte olie, die hij van het werk mee mocht nemen, geplaatst. Het papier is dan doordrenkt van olie en in de kachel brandt het als jewelste".

Van de milieupolitie hadden ze toen nog nooit gehoord.

Misschien komt het wel door dit kachel stoken dat Frits steeds meer in de ban van stoom raakt.

Hij begint met een eenvoudige stoommachine maar allengs worden ze groter en ingewikkelder; er volgen o.a. een stoomwals en een bulldozer.

Hij krijgt er steeds meer schik in, hij zoekt foto's van stoomboten en treinen en gaat die namaken.

Jo vindt het allemaal goed, zolang hij 's zaterdagsavonds alle schoenen maar poetst en het 's zondags een beetje rustig houdt om met haar en de kinderen te wandelen, een ijsje te eten, bij familie langs te gaan of visite te krijgen.

Waren de stoommachines aanvankelijk nog klein; niet veel later volgt de eerste locomotief op een zodanige schaal dat buurjongen Rinus er als machinist op kan. Omdat de andere buurkinderen ook wel meewillen komen er volgwagentjes en rails.

Het blijft niet bij deze eerste locomotief, er volgen er nog vele, allemaal nagebouwd van foto's.

Rinus weet goed hoe trots hij zich voelde dat hij, met pet op, de zaak in beweging kon zetten. De locomotieven zijn prachtig geschilderd.

Rinus schrijft: "Ik kan me nog herinneren dat ik een keer bij ome Frits en tante Jo binnenkom en er een vreemde mijnheer zit. Het blijkt een koper van de twee stoomlocomotieven te zijn. Ik snap daar niks van. Zulke mooie treinen, helemaal zelf gebouwd, verkopen ...".

Maar ja wat extra geld komt wel van pas. Als de buurkinderen en ook zijn eigen kinderen wat groter worden en het treintje voor gezien houden blijft Frits toch doorbouwen.

Met zijn treinen gaat hij naar jaarmarkten o.a. in Deil en is hij aanwezig op de stoomdagen van Autotron in Rosmalen. Op die manier heeft hij heel wat kinderen in de Betuwe en wijde omtrek plezier gedaan.

KUILEN

Net als bij de meeste burens is de tuin, zeker in de jaren van wederopbouw, functioneel. Frits verbouwt wat groenten en houdt kippen en konijnen. Voor de laatste trekt hij er samen met de kinderen op uit om molsla te steken. In tegenstelling tot zijn vader verwent hij de konijnen niet om er prijzen mee te winnen, maar om er met de Kerst lekker van te kunnen eten.

Zelf slachten durft hij niet dat laat hij aan buurman Van Ijzendoorn over. Het gezin Tenthof heeft één huisdier. Dat is Stoffel de schildpad. De hele buurt kent Stoffel,

📍 Fritsje Tenthof en Frieke Scholtus

📍 Met pet Rinus Scholtus, achteraan Ansj van IJzendoorn

hij breekt er namelijk altijd tussenuit, welke barrages er ook voor hem gemaakt worden. De oplossing is een retoursticker op zijn schild. Het heeft heel veel jaren geholpen maar uiteindelijk is Stoffel, tot groot verdriet, toch echt met de noorderzon vertrokken.

Hoe vol het schuurtje ook is, het ziet er altijd spic en span uit. Afval, waar zelfs hij niets meer mee kan, gooit hij in een speciaal daarvoor gegraven kuil.

Een van de vele in zijn tuin. Hij graaft een kuil voor een zandbak voor de kinderen en als ze iets groter zijn voor een zwembadje. Om dat te vullen graaft hij nog een kuil om bij het grondwater te komen, pomp erop (zelf gemaakt natuurlijk) en het bad kan gevuld worden.

Spetterplezier voor Frits jr, Ineke en alle vriendjes en vriendinnetjes uit de buurt.

GARAGE

Zwager Zeeg, getrouwd met Jo's zus Rinie, die bij een pannenfabriek in Deest werkt komt op een gegeven moment met de vraag of Frits soms nog wat hout kan gebruiken. De planken waar de pannen/stenen op te drogen lagen, werden afgedankt. Het waren er heel veel bleek, maar Frits weet er wel raad mee. Hij heeft van deze 'schapjesplanken'

een garage gebouwd, betonnen platen er tegenaan, een likje verf erop en een droom is verwezenlijkt.

De verlichting bestaat uit lampjes die met meer of minder tussenpozen kunnen flikkeren en/of kunnen dimmen in een tijd dat dit bij de doe-het-zelfmarkten nog niet te koop was.

Het is er zo gezellig dat Ineke en haar broer er graag met hun vrienden vertoeven en er lange zomeravonden doorbrengen.

📍 Frits Tenthof omstreeks 1985

NASCHRIFT

Na het overlijden van Frits op 18 september 1993 blijft Jo in de Hilversumstraat. Aan het eind van de jaren negentig krijgt zij een zware hersenbloeding en gaat ze na een lange ziekenhuisopname via het Vrijthof uiteindelijk in zorgcentrum Lingewaarde wonen alwaar ze op 11 april 2009 is overleden.

Nadat duidelijk wordt dat Jo niet meer thuiskomt moet er worden opgeruimd. Frits jr, zijn twee dochters en ook Ineke bewaren een paar kleine dingen, voor de rest is alles verdeeld, verkocht of geschonken. De locomotieven en stoommachines zullen ergens in het land staan. Volgens Ineke is er een locomotief en stoommachine naar een (particulier) museum gegaan maar waar? Wellicht zijn ze met behulp van de foto's nog eens op te sporen.

Bronnen

- Gesprekken en mailwisseling met Ineke Tenthof (dochter) en Rinus Scholtus (buurjongen)
- Wiewaswie.nl
- De Tielsche Courant en de Waalbode
- Delpher.nl
- Regionaal Archief Rivierenland
- Bert Leenders in Detielenaar.nl van 2 augustus 2021

* Tenzij anders is vermeld komen de foto's uit het privébezit van Ineke Tenthof en Rinus Scholtus

Noten

- 1 Broer Frederik (1910-1918) en zus Helena (feb 1920- nov 1920) heeft Frits nooit gekend.
- 2 Na wat vorstdagen in januari 1929 kwam Nederland vanaf 10 februari in de greep van een ijsskoude poollucht die twee weken aanhield.
- 3 Het Inundatiekanaal verbindt aan de westkant van de stad de Waal met de Linge. Het drie kilometer lange kanaal met zijn beeldbepalende inlaatsluizen is een onderdeel van de Hollandse Waterlinie. In 2021 erkende de Unesco de Linie als Werelderfgoed.
- 4 Op tentoonstellingen 'der Tielsche Raskonijnenvereeniging'.
- 5 In 1949 behaalt hij het diploma Auto- en Verkeers-techniek en Commerciële kennis van de E.V.O.
- 6 Uit de overlijdensadvertentie blijkt dat zoon Gerrit niet aanwezig kan zijn omdat hij in Duitsland verblijft.
- 7 Familie Tenthof is in de oorlog niet geëvacueerd in tegenstelling tot de familie van Frits vrouw Jo van Dijk. Zij woonden in huizen van de stichting Hoogendijk van Domselaar aan de Grotebrugsche Grintweg en gingen vrijwel allemaal naar Friesland.
- 8 De straat heeft zijn naam te danken aan de hulpactie die Hilversum voor Tiel op touw zette om de Tielenaars na de verwoestingen van de oorlog van de nodige goederen te voorzien. Om soortgelijke redenen zijn straten in deze wijk genoemd naar personen en gebeurtenissen tijdens en na de oorlog.
- 9 Later werkte hij bij Brederode Bouwbedrijf en aan het eind van zijn werkzame leven als monteur bij Van Kessel.
- 10 'H.W. Lebbink & Zoon, IJzer- en koperwaren, sinds 1863' vertrok in 1999 uit de Weerstraat naar Kellen. In de wereldwinkel die zich in de Weerstraat vestigde is de wand nog gedeeltelijk bewaard gebleven.
- 11 Ineke heeft de liefde voor techniek en materialen van haar vader; ze kon op haar zesde al lassen en kan nu nog van alles maken en aanleggen.

VEEL TE DOEN IN TIEL

OPEN MONUMENTENDAG

Zondag 12 september stond in het teken van Open Monumentendag. Ondanks de vigerende coronamaatregelen lukte het toch om een aantal monumenten open te stellen. Daarnaast waren er themawandelingen, waarbij natuur (Kleine Willemswaard en tuin van het ambtmanshuis) en geschiedenis centraal stonden. Gidsen belichten diverse aspecten van de Tielse historie, zoals enkele begraafplaatsen, onderwijs, oude panden en hun bewoners, de tien borden van ‘met pen en penseel door Tiel’, joods leven en een rondje Drumpt per fiets. Het bakkersechtpaar Gerard en Magda van Ooijen liet wandelaars genieten van hun kermiskoek. Het Madrigaalkoor, de Schola Cantorum en 3MA leverden muzikale bijdragen. In de haven waren de voormalige veerpont Hendrikus en de Waalschokker Neeltje Jantje te bezoeken. De beheerende stichting van het laatste vaartuig werd namens de Oudheidkamer verrast met een cheque van 5000 euro. De organiserende Oudheidkamer kan terugkijken op een geslaagde dag die door honderden mensen werd bezocht.

📍 Organisatie en vrijwilligers na afloop van Monumentendag op het terras van Corrie bij de kiosk (Foto Peter Schipper)

OUDE STADSMUUR

Op 16 juli was er 's middags aan het fietspad bij het Paardewater een feestelijke bijeenkomst. Kunstenaar Cor Litjens had eerder die ochtend samen met de mannen van kraanbedrijf Schiltmans en betonfirma 8R Beton Design de laatste hand gelegd aan het plaatsen van een tweede fragment van de veertiende-eeuwse stadsmuur die in 2015 gevonden was bij het maken van de parkeerkelder van cultuurgebouw Zinder. Het eerste fragment staat sinds september 2020 in vliedertuin ‘De Zindingering’. Twee andere, kleinere delen sieren de toegang tot theater ‘De Bolle Kater’ aan de Korte Binnenhoek. De realisatie van dit tweede project aan het Paardewater was mogelijk dankzij een genereuze gift van Oliehandel H. van Dijkhuizen.

De steen staat ongeveer op de plaats waar eens de hamei (= voorpoort) van de Westluidense poort stond. Een afbeelding naar een achttiende-eeuwse prent op de kopse kant van het betonnen omhulsel maakt het stadsbeeld van toen zichtbaar.

Video: Plaatsen deel stadsmuur bij Paardewater Tiel

⚠ Historisch fragment Eierland in de berm gegoid
(Foto Tineke Swaneveld)

VERKOMMERD EIERLAND

Wie gaat kijken in de wijk Passewaay bij het Mirabellepad op de kruising met de Gloster en de Durondeau ziet in de berm twee gemetselde toegangsposten liggen met op witte tegels de naam 'Eierland'. Eens gaf deze laan toegang tot een woning. De naam komt al in de zeventiende eeuw voor. Op de kaart 'Tetrarchia ducatus Gelriae Neomagensis' uit 1662 vinden we ten westen van Tiel al het toponiem 'Eyer Lant'. Toen de Fransen in het Rampjaar 1672 delen van Nederland veroverden en ook Tiel belaagden, sloegen zij op dit stuk land hun kampement op. Op 18 juni van dat jaar moest de stad aan de Franse soldaten leveren: vier tonnen bier, een schaap, 25 à 30 pond rundvlees en dertig kannen wijn. In de negentiende eeuw worden regelmatig vruchten uit de boomgaard op het Eierland te koop aangeboden. De bekende vlieger Van Meel, wiens vader in Tiel woonde, voerde hier zijn vliegshows op. De twee toegangsposten zijn restanten van een stuk belangwekkend erfgoed en kunnen juist in een aan historie arme nieuwbouwwijk een inspirerende verbinding vormen met het verleden. De verenigingen Oudheidkamer voor Tiel en Waardevol Tiel hebben de gemeente inmiddels aangespoord de fout te herstellen.

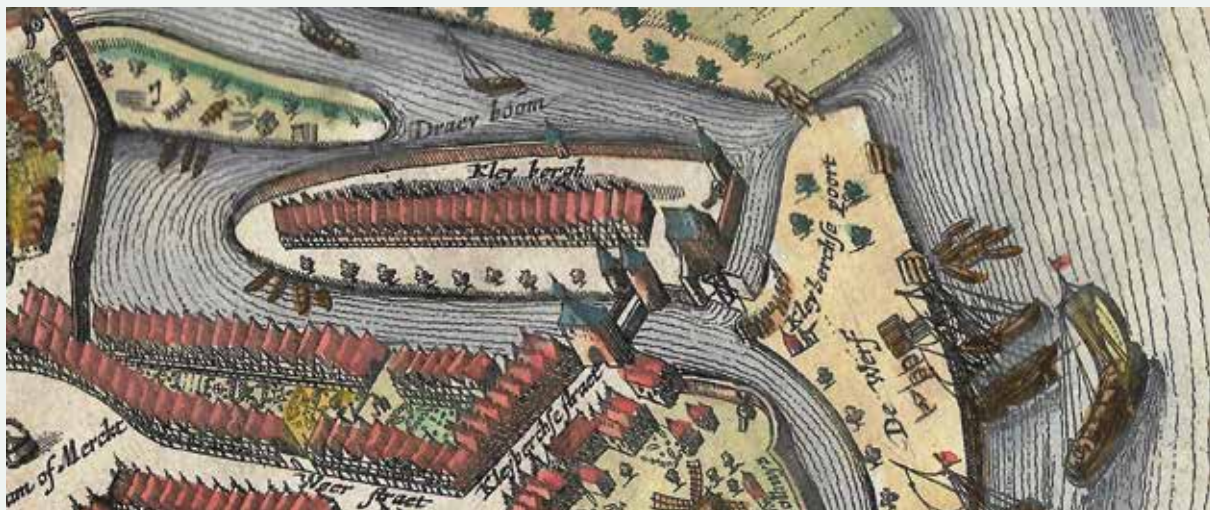
⚠ De thorarol terug in Tiel. V.l.n.r. Wethouder Frank Groen, Nissim Yabo, conservator Lisette le Blanc, Leo Vosdingh en Ben Manassen
(Foto Tineke Swaneveld)

THORAROL TERUG IN TIEL

Na de vernietigende Tweede Wereldoorlog was de joodse gemeenschap in Tiel zo ver gedecimeerd dat het niet langer mogelijk was erediensten in de lokale sjoel te houden. Slager Sal Manassen droeg in 1954 een aantal rituele objecten over aan de vertegenwoordigers van de joodse gemeente in Arnhem. Begin jaren tachtig van de vorige eeuw wisten Sal Manassen en dominee Douwe van Swighem enige van deze voorwerpen weer terug te brengen naar Tiel, waar ze nu in het Flipje en Streekmuseum geëxposeerd worden. Het was dan ook een feestelijk moment toen op 6 oktober jongstleden vertegenwoordigers van de Arnhemse Gemeente nog een stukje van dit Tielse religieuze erfgoed naar Tiel terugbrachten. Het gaat om een thorarol, een object dat een centrale rol speelt in het jodendom. De rol is pasoel, dat wil zeggen afgekeurd en niet langer bruikbaar voor de eredienst. Het is heel bijzonder dat deze thora in het museum tentoongesteld mag worden.

ELF KEER HET PLEIN

Van veel plaatsen in Tiel kan men stellen, dat ze veranderd zijn.
Aan de hand van beelden is mooi te volgen, hoe dat gebeurde.

De Kleybergh vóór 1646

In 1649 publiceerde Joan Blaeu zijn plattegrond van Tiel.

Daarop werd toen eigenlijk al een niet meer bestaande situatie weergegeven.

Daar waar nu het Plein is, bevond zich nog de haven van de stad.

We zien onderaan de Weerstraat en van daar uit loopt de Kleybergsche Straet naar een stadspoort.

Links van die stadspoort zien we een rij huizen aan de haven.

Er tegenover ligt een eiland met de naam Kleybergh, waarop ook een rij huizen staat.

Daarboven is een deel van de stadsgracht zichtbaar met enkele schepen.

Ook dat werd al vanaf 1600 als haven gebruikt.

Overigens is rechts op de afbeelding duidelijk te zien, dat veel schepen de haven helemaal niet binnenvoeren, maar op de rivier vóór de stad aanlegden om te laden en te lossen.

In 1646 werd de haven tussen de beide huizenrijen gedempt en er ontstond een langgerekt plein, dat de naam kreeg: 'Kleybergsche Plein'.

Spoedig spraken de Tielenaren echter gewoon van het Plein of – nog vaker – van 'De Plein'. Het deel van de gracht dat bovenaan de kaart te zien is (boven het woord 'Draeyboom') deed tot in de negentiende eeuw nog dienst als haven.

We kennen dit nu als de (in 1945 gedempte) Oude Haven.

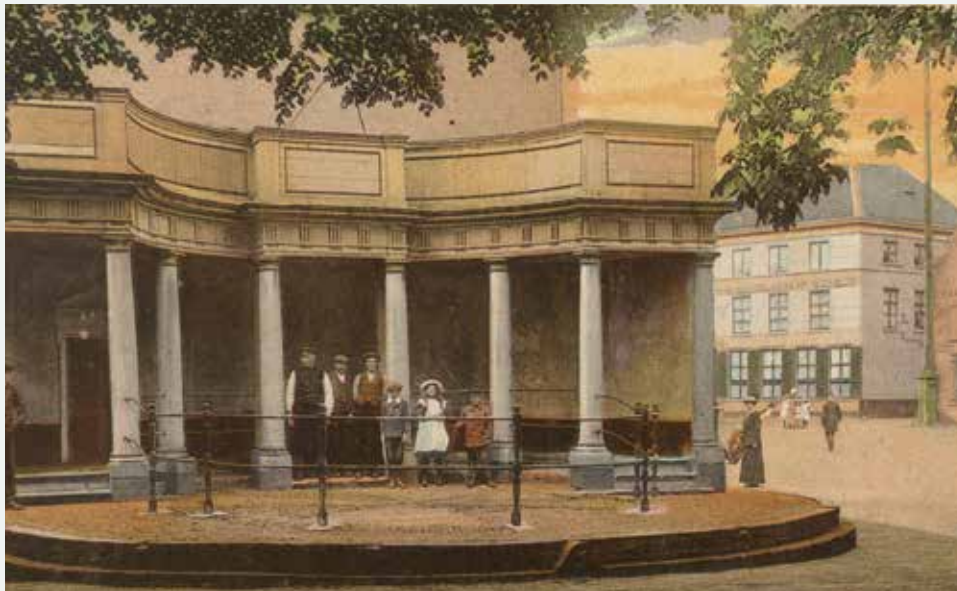
De Waterpoort in 1865

Na het dempen van de haven werd de stadspoort aan het eind van de Kleiberse Straat gesloopt en aan het eind van het nieuwe Plein kwam in 1647 een nieuwe poort die meestal de Waterpoort werd genoemd. Links van die poort lag een herberg, die vooral door de elite van Tiel werd bezocht. In de achttiende eeuw heette die 'De Stad Nijmegen', vanaf ongeveer 1900 was de naam 'De Harmonie'.

Het Plein in 1882

De oudst bekende foto van het Plein dateert uit 1882. In 1789 was naast de Waterpoort het pand gebouwd van de Grootte Sociëteit. Aan de linkerkant zijn enkele winkels en woonhuizen zichtbaar. Van oudsher waren daar ook enkele cafés aanwezig. De bomen en palen moeten het verkeer splitsen in twee banen.

De Vischmarkt in 1912

Het is logisch, dat in een stad aan de rivier vroeger vis werd binnengebracht en geveild. Dat gebeurde in de achttiende eeuw vlak naast de Waterpoort. Toen de heren hun Grootte Sociëteit lieten bouwen in 1789 moest de verkoop verhuizen naar de andere kant van het Plein. Daar kwam een in klassieke stijl opgetrokken Vischmarkt. Tot 1914 werd daar dagelijks vooral riviervis, maar soms ook zeevis geveild.

Het Plein in 1910

Vanaf de kant van de sociëteit kijkt men over het Plein met de kolossale bomenrij in het midden. In de verte de Vischmarkt. De bomen zijn sinds 1882 flink gegroeid. Rechts de huizenrij met enkele cafés.

Het Plein in 1928

Eigenlijk lijkt de situatie sinds 1865 niet veel veranderd te zijn. De Waterpoort heeft een schoorsteen minder. Rechts vóór de doorgang van de poort is een urinoir (zogenaamde 'krul') zichtbaar.

De situatie in mei 1945

Op 15 november 1944 werd de Waterpoort door de Duitsers opgeblazen. Zij maakten van het puin een barricade die tussen de sociëteit en de (zwaar beschadigde) Harmonie goed zichtbaar is. Het sociëteitsgebouw verloor alle ramen en bijna alle dakpannen. Toch staat het nog overeind. Op de Harmonie na zijn ook de huizen links er redelijk afgekomen.

Het sociëteitsgebouw in augustus 1945

Het puin is geruimd en ook de resten van de bomen zijn verdwenen. Hout was (als brandstof) kostbaar in 1945. Op de voorgrond is de plaats van de bomen nog goed herkenbaar. Van de Waterpoort is niets meer terug te vinden. Nog in augustus 1945 werd begonnen met het herstel van het sociëteitsgebouw. Spoedig was het weer waterdicht en kon het allerlei overheidsdiensten, maar ook andere activiteiten als de padvinderij huisvesten.

Het Plein rond 1970

Vanaf de coupure in de dijk is het zicht naar het Plein helemaal vrij. Alle huizen zijn hersteld en in de verte is de vismarkt zichtbaar, nog zonder de appartementen die er later achter verschenen. Aan de uithangborden op de gevels aan de rechterkant is te zien, dat ook hier de horeca weer een grote rol ging spelen. Op het Plein mocht – behalve op marktdagen – gewoon worden geparkeerd.

Waterpoort en museum in 1985

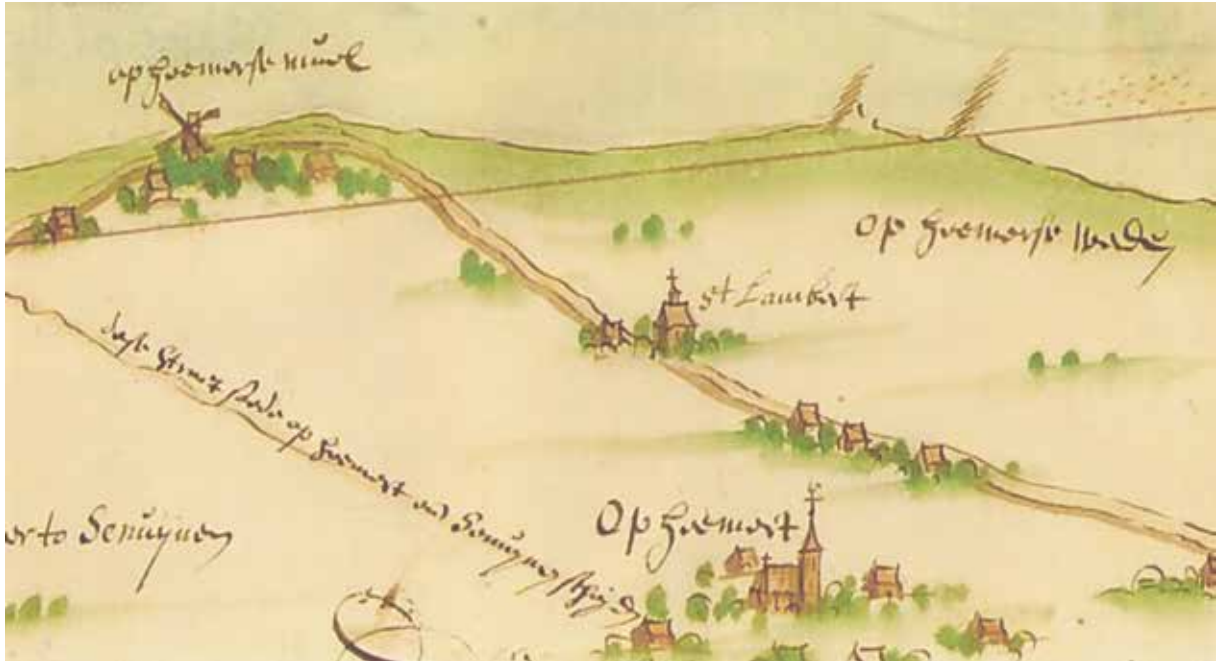
In 1979 vond eindelijk de herbouw van de Waterpoort plaats. Het enige verschil met de vooroorlogse situatie is het nu volledig ontbreken van de schoorstenen. Het sociëteitsgebouw is in de jaren 1970-1972 gerestaureerd. Sinds 1977 is het museum er gehuisvest. Rechts van het sociëteitsgebouw is in een zelfde stijl een appartementengebouw gezet.

Een lentezondag in 2020

Het Plein ontwikkelde zich tot een centrum van activiteiten. De markt op zaterdag wordt er gehouden en aan beide kanten is er druk beklante horeca. Niets daarvan was echter te zien op zondag 5 april 2020 tijdens de Covid-19 pandemie.

DE SINT-LAMBERTUSKERK VAN OPHEMERT (1007-1682)

De Sint-Lambertuskerk op een kaartfragment uit 1642 (Gelders Archief)

Er is jarenlang aan getwijfeld, maar sinds 1983 is het zeker: Ophemert had in de middeleeuwen twee parochiekerken.

En op een steenworp afstand daarvan ook nog de Sint-Nicolaaskapel, wellicht ooit de kerk van de Duitse Orde. Van de Sint-Lambertuskerk resteren nu enkel nog de naam, het perceel en een paar brokken steen.

In het jaar 1007 schonk keizer Hendrik II enkele kerken in de Betuwe, waaronder die van Hamerite (de Latijnse naam voor Hemert) aan de abdij van Thorn. Vermoedelijk betrof dat de Sint-Lambertuskerk, want de schenking kan duiden op een band met het Bisdom Luik, waar immers de patroonheilige vooral wordt vereerd. Het is opmerkelijk, dat een klein dorp twee volwaardige kerken had, maar in de Middeleeuwen was dat denkbaar.

De parochies werden meestal ergens tussen 800 en 1000 gesticht en dan konden de stichters uit een verschillende hoek komen. Zo hoorde Ophemert weliswaar tot het Bisdom Utrecht, maar de overkant van de Waal al niet meer: die was kennelijk gemissionieerd vanuit het zuiden en behoorde tot 1559 tot het Aartsbisdom Keulen. Zo is het denkbaar, dat de Lambertuskerk vanuit het zuiden gesticht werd en de Sint-Maartenskerk vanuit het noorden. In elk geval lag de Lambertuskerk niet in de dorpskern, maar meer zuidelijk in de buurt van de Waaldijk.

Hoe dat ooit zo is ontstaan, zullen we nooit zeker weten, maar het feit lag er. In de Middeleeuwen was het eigenlijk niet eens zo belangrijk, of er genoeg kerkgangers

waren. Hoofdzaak was, dat er voldoende inkomsten waren voor de pastoor van beide kerken en die waren er. Er kwamen er nog bij, want in de Sint-Lambertuskerk werden ook nog vicarieën gesticht, die van de heilige Catharina en die van het Heilig Kruis. De laatstgenoemde zal beslist een vicarie zijn geweest, waar de gelovigen baden om verschoond te blijven van de pest. Dergelijke ‘pestvicarieën’¹ schoten rond 1349 als paddenstoelen uit de grond. Inmiddels viel de kerk niet meer onder de Abdij Thorn. In 1237 werd hij in erf-pacht gegeven aan de Sint-Paulusabdij te Utrecht. De abt van die abdij benoemde vanaf dat moment de pastoor. Dat was opmerkelijk, omdat via een volkomen andere route de Sint-Paulusabdij ook de Ophemertse Sint-Maartenskerk onder beheer had. Er is overigens ook wel ooit gesuggereerd, dat de Lambertuskerk aan de Duitse Orde had behoord, maar daar is geen enkel bewijs van. Die orde bezat wel de Capelhof in Ophemert en dus logischerwijze ook de Sint-Nicolaaskapel.

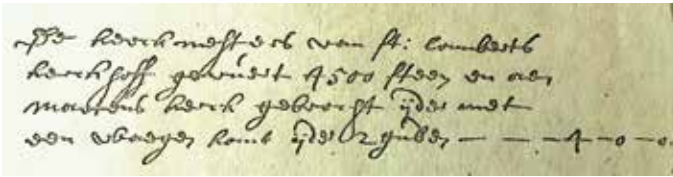
◆ Keizer Hendrik II (Staatsbibliothek Bamberg)

Uit de zestiende eeuw zijn twee pastoors van de Sint-Lambertuskerk bekend, namelijk Henrick Boern (1514) en Johannes Nypoert (1550). In 1580 werd in Gelderland de reformatie ingevoerd en dat betekende feitelijk het einde van de twee kerken in het dorp. Het duurde wel enige tijd vóór Ophemert zijn eigen predikant had en intussen hadden leken – in dit geval aanvankelijk de Staten van Utrecht en later de heren van Ophemert – zich het merendeel van de kerkelijke rechten en inkomsten toegeëigend. Uiteraard ging nu wel de logica gelden van het feit, dat één kerk in het dorp ruim voldoende was.

Gekozen werd voor de meer centraal gelegen Sint-Maartenskerk.

Vanaf de reformatie werd de Sint-Lambertuskerk vermoedelijk niet meer voor diensten gebruikt. De inkomsten van de vicarieën werden door leken toegekend en besteed. Kerk en kerkhof werden verhuurd, waarbij niet duidelijk was voor welk doel. Vanaf 1677 had Willem Taey het kerkgebouw voor veertien gulden per jaar in pacht.

Het is aan te nemen dat de staat waarin de kerk verkeerde, rond 1680 ernstig te wensen over liet. In 1681-1682 kreeg Willem Taey zelf een vermindering van de huursom, omdat de kerk niet meer werd gerepareerd. Tenslotte besloot de heer in overleg met de kerkenraad van de Sint Maartenskerk tot verkoop. Die kreeg in oktober 1682 zijn beslag. Johan Boon, koopman uit Dordrecht, kreeg voor 375 gulden het recht de kerk af te breken. Willem Taey kocht net daarvóór nog enkele planken en glas uit de kerk en kennelijk werden 4500 stenen bestemd voor plaatselijk hergebruik. Die werden in 1683 door Peter Willemsen met twee karren overgebracht naar de Sint-Maartenskerk. In de loop van de jaren zullen die dus zijn toegepast voor het onderhoud daarvan.

▲ Tekstfragment over het gebruik van 4500 stenen van de Sint-Lambertuskerk voor het herstel van de Sint-Maartenskerk, 1683 (Kerkrekening Ophemert 1683)

Wat restte was het kerkhof, in de volksmond het Sint-Lammerskerkhof genoemd. Als begraafplaats was dat al lang buiten gebruik en het werd dan ook niet als bijzondere plaats beschouwd. Al in 1679 werd er het eerste huis gebouwd. In de achttiende eeuw stonden er twee huizen die elk twee gulden aan de kerk moesten afdragen. Die bebouwing bleef tot de Tweede Wereldoorlog aanwezig. Het is bijna een klucht der vergissingen om in de lectuur uit de negentiende en twintigste eeuw te zien, hoe schrijvers omgingen met de historie van de Ophemertse kerken. Sommigen vonden het zo onwaarschijnlijk, dat Ophemert ooit twee parochiekerken had, dat ze de naam Lambertus maar aan de huidige dorpskerk toekenden. Anderen konden hooguit aan de Duitse Orde denken. Pas in 1983 bewees Rudy van Ooijen definitief, hoe het werkelijk zat.

Na enig graafwerk kwamen er muurresten te voorschijn op een plaats waar eeuwenlang niemand een kerk had gezocht.

Bronnen

- www.cms.stmaartenskerkophemert.nl
- www.oud-ophemert.nl
- Kerkrekeningen Sint Maartenskerk Ophemert
- A.J. Maris, De twee middeleeuwse kerspelkerken in de Heerlijkheid Ophemert. In: Bijdragen en Mededelingen van Gelre, deel LXV (1971), pag. 11-18
- L.A.J.W. baron Sloet, Oorkondenboek der Graafschappen Gelre en Zutphen. 's-Gravenhage, 1873

Noot

- Een vicarie is een hoeveelheid geld en goederen, bestemd voor het onderhoud van een priester. Deze priester moest in de kerk een vastgesteld aantal missen per jaar opdragen voor het doel, dat aan de vicarie was gekoppeld. In de veertiende eeuw werden veel vicarieën gesticht om te bidden tegen de pest.

▲ Ophemert, 5 september 1995. Roef van Waarden en Rudy van Ooijen (1932- 1998) bij een opgraving in de Ophemertsedijk (Foto Jan Bouwhuis)

▲ Enkele steenresten van de Sint-Lambertuskerk (Foto Emile Smit)

ANNE MARIE DAALDEROP (1936-2021)

Anne Marie Daalderop werd geboren in Tiel op 26 juni 1936. Zij verloor al op jeugdige leeftijd haar vader. Jan Daalderop (1901-1944) werd namelijk op 24 december 1944 als gijzelaar door de Duitsers gefusilleerd. Anne Marie bezocht het Stedelijk Gymnasium in Tiel en volgde daarna een opleiding bij Schoevers.

Zij werkte jarenlang voor het Ministerie van Buitenlandse Zaken en bracht jaren door in verre landen als Japan, Rusland, Ethiopië, Kenia, Indonesië en de Verenigde Staten. Met veel genoegen kon ze vertellen over de reizen die ze met haar moeder Jo Daalderop-van Odijk in dergelijke landen had gemaakt. Zowel tijdens dat verblijf buitenslands als er na onderhield ze uitgebreide correspondentie met haar grote schare neven en nichten.

Na haar pensionering keerde ze terug naar Tiel en daar werd ze spoedig actief voor de Vereniging Oudheidkamer. Op basis van haar ervaring was zij zeer nuttig actief in de programmacommissie, maar in het bijzonder in representatieve taken. Zij was de ideale gastvrouw bij lezingen, bezocht nieuwe leden en vertegenwoordigde de vereniging buiten Tiel, bijvoorbeeld bij de Vereniging Gelre. Anne Marie was van 2005 tot 2016 lid van het bestuur. Op 8 januari 2017 kreeg ze voor al haar werk de erepenning van de vereniging. De laatste jaren begon ze wel steeds meer taken af te stoten, maar als gastvrouw bleef ze actief.

Ook bij andere organisaties was Anne Marie Daalderop zeer gezien. Zij was lid van het 4-meicomité en van de Oud-Leerlingenvereniging van het Lingecollege (TOV).

Anne Marie hoorde tot de mensen die tot op hoge leeftijd actief en vitaal blijven. Menigeen zag haar regelmatig op de fiets door Tiel rijden. Des te schokkender was het om in augustus jl. te horen, dat zij getroffen was door een zeer ernstige ziekte. Na een korte periode in het hospice overleed ze op 16 september 2021 in alle rust. Op dinsdag 21 september werd tijdens een dienst in de Dominicuskerk afscheid van haar genomen.

📍 Anne Marie Daalderop in 2013 achter een stand van de Oudheidkamer in de Agnietenhof (Foto Jan Bouwhuis)

📍 Anne Marie Daalderop met de erepenning van de Oudheidkamer op 8 januari 2017 (Foto Bert Leenders)

DE HISTORIE EN RESTAURATIE VAN DE NEELTJE JANTJE

De Neeltje Jantje is een van de laatst overgebleven waalschokkers in Nederland. Dit schip is gebouwd in 1931 bij de gebroeders Eltink in Beneden-Leeuwen in opdracht van schipper Roel van Hoften uit Heerewaarden. De lengte is ruim 15 meter, de breedte ruim 5 meter. Er is tot 1950 mee gevist. De schipper leefde met zijn gezin aan boord. De schokker had in die jaren geen motor en werd in de zomer door de handelsvaart stroomopwaarts naar Duitsland getrokken om daar te vissen. In het najaar liet het vaartuig zich weer afzakken, stroomafwaarts naar Tiel en omgeving.

OVER DE NAAM

De naamgeving Neeltje Jantje verwijst naar de overleden schoonfamilie van schipper Roel van Hoften (1895-1966). Hij was gehuwd met Bertha Buijs. Neeltje van Leeuwen-Buijs (geboren in Est 1867) was zijn schoonmoeder. Zij is op 59-jarige leeftijd in 1926 overleden. Twee jaar daarvoor, in 1924, was de dochter van Neeltje, Jantje Dirkje Buijs (geboren 1901 te Heerewaarden)

Portret van Neeltje en Jantje (Reproductie Jan Bouwhuis)

op 22-jarige leeftijd gestorven. Zij is overleden aan tyfus na het eten van ongewassen frambozen. Groot was destijds de consternatie dat ze moest worden opgebaard in het knekelhuisje op het kerkhof in verband met besmettingsgevaar. Een foto van Neeltje en Jantje, in 2017 geschonken door familie van de oorspronkelijke schipper, herinnert nog steeds aan deze barre jaren.

Schipper Van Hoften heeft tot 1939 met vrouw en dochter op het schip gewoond.

OVER DE WAALSCHOKKER

De schokkers waren in het begin vaak oude afgedankte houten vissersschepen. Zij werden verkocht vanuit de Zuiderzeehavens en danken hun naam aan het eiland Schokland, waar ze van oorsprong vandaan kwamen. Eenmaal aangekomen op de rivier misten de oude houten boten de beschermende werking van het zoute zeewater en lekten aan alle kanten. Hierdoor brachten de vissers meer tijd door met het dichten van de naden en scheuren met kokende pek, dan met vissen. De opkomst van de stoommachine en verdieping van de vaargeul stelden hogere eisen aan schokkers en vistuig en vanaf begin twintigste eeuw verschenen de eerste stalen schepen. De Neeltje Jantje is daar één van. Karakteristiek zijn het hoge dek waaronder schipper met vrouw en kinderen huisden en de beun die door gaten in de romp met rivierwater in verbinding stond. Hierin werd de gevangen vis bewaard.

Het schip had geen motor en geen zeil. In het voorjaar werd in de mast een hoenderik gehesen ten teken aan de gemotoriseerde scheepvaart dat de schipper stroomopwaarts gesleept wilde worden. Tot aan Keulen toe werd gezocht naar een visrijke plek waar schip en net door een reusachtig anker op hun plaats werden gehouden. In het najaar liet het schip zich weer stroomafwaarts afzakken naar Tiel en omgeving. In slechte tijden werd overwinterd op het schip, vaak te midden van een bevroren rivier. Maar er waren ook goede tijden. Tijdens de restauratie in 2006 werd in de roef achter een kast een stuk boekhouding gevonden met de vermelding dat er in één nacht maar liefst 500 pond paling was gevangen. Ook de vangst van zalm was soms enorm.

De Neeltje Jantje is een ankerkuil boot. Op een visrijke plaats werd het net, de kuil, met behulp van de hoge mast uitgezet dwars op de richting van de stroom in de rivier. De netten werden met lieren vanuit de mast opgetakeld en in de beun leeggeschud. Plaatselijke vissers kochten een deel van de vangst om die op vismarkten langs de Waal te verkopen.

TELOORGANG VAN DE RIVIERVISSERIJ

Door de aanleg van sluizen en stuwen veranderde het rivierenlandschap. Plaatsen waar vissen gewend waren te paaien en op te groeien waren niet meer geschikt of werden zelfs onbereikbaar. Overbevissing en waterverontreiniging door industrie uit Ruhrgebied en Bazel deden de rest.

De Neeltje Jantje in de haven van Tiel (Foto Jan Bouwhuis)

📍 Interieur van de Neeltje Jantje (Foto Marianne Daalderop)

📍 Interieur van de Neeltje Jantje (Foto Jan Bouwhuis)

De Nederlandse Heide maatschappij heeft nog enkele jaren geprobeerd het tij te keren door zelf vis te kweken en uit de Verenigde Staten in te voeren. Het mocht niet baten. Rond 1950 was het zo'n beetje afgelopen met de zalmvisserij in Nederland en ook fint, elft en steur verdwenen. Met deze vissoorten verdween ook het bestaansrecht van de Neeltje Jantje als vissersschip. Het is gelukt de Neeltje Jantje tijdens de Tweede Wereldoorlog uit handen van de Duitsers te houden. Na de oorlog werd de Neeltje Jantje tot eind jaren vijftig alleen nog gebruikt om op te wonen. Begin jaren zestig werd het schip verkocht aan een particulier, die het liet ombouwen tot een plezier schip voor het IJsselmeer. Er werden een motor, een tweede mast, zwaarden en

zeilen op het schip gemonteerd. Oudere schippers rond het IJsselmeer spreken nog steeds over De Witte Neeltje.

EEN NIEUW LEVEN

In 1993 kocht de Rotary Tiel Waalstreek de Neeltje Jantje van de familie Koome met als doel het schip zoveel mogelijk in de oorspronkelijke staat te herstellen. Financiële steun werd gezocht en verkregen van de gemeente Tiel, de plaatselijke middenstand en het bedrijfsleven. Ook het Prins Bernhard Fonds gaf een aanzienlijke subsidie.

Met deze restauratie werd een start gemaakt door het Buitencentrum te Beneden-Leeuwen, een resocialisatiecentrum voor sociaal zwakkeren in de samenleving, die door zelfwerkzaamheid een plek proberen te verwerven in de maatschappij. Op 7 juni 1997 werd de Neeltje Jantje door de Rotary Tiel Waalstreek overgedragen aan de Stichting tot behoud van de waalschokker Neeltje Jantje, welke zich tot doel stelde het schip "in de oorspronkelijke staat te brengen én in de vaart te houden".

De Neeltje Jantje werd overgevoerd naar haar huidige ligplaats, in de jachthaven van de Watersportvereniging De Waal in Tiel. De vrijwilligers van de Stichting tot behoud van de waalschokker Neeltje Jantje hebben na zeer veel jaren het interieur, met liefde en gevoel voor historie, grotendeels weten terug te brengen in de originele staat. Vrijwilligers zorgen verder voor onderhoud van schip en motor, rondvaarten voor belangstellenden en as verstrooiingen voor degenen die beroepshalve of privé een speciale band hebben met de Waal.

EEN VAREND MONUMENT

In juli 2012 heeft de Sectie Varende Monumenten van de Federatie Oud-Nederlandse Vaartuigen (FONV) besloten dat de Neeltje Jantje voldoet aan de

criteria die aan een Varend Monument worden gesteld. Het schip is daarom in de A-categorie ingeschreven in het Nationaal Register Varende Monumenten en mag de wimpel ‘Varend Monument’ voeren. Het mooie resultaat van jarenlange arbeid. In augustus 2019 is bij een schade-inspectie een aantal slechte plekken in de romp aangetroffen waardoor het niet meer verantwoord zou zijn om te water te gaan. Het was noodzakelijk het platte gedeelte onderop de romp te voorzien van vier nieuwe grote staalplaten, zogenaamde dubbelingen. De kosten hiervan bedroegen rond de €20.000. De stichting tot Behoud Neeltje Jantje heeft toen o.a. de Oudheidkamer Tiel en omstreken om financiële ondersteuning gevraagd om een en ander te bekostigen en daarmee het schip voor de toekomst als varend monument te behouden. Op Open Monumentendag 12 september 2021 heeft het bestuur van de Oudheidkamer de ondersteuning van €5.000, door middel van een cheque, aan het bestuur van de stichting Neeltje Jantje overhandigd. Mede dankzij deze financiële ondersteuning heeft de restauratie van de romp plaats kunnen vinden en kan de Neeltje Jantje nog jarenlang haar vaartochten over de Waal maken.

Video: Neeltje Jantje op scheepswerf Heerewaarden

Tekst is gebaseerd op informatie verstrekt door de Stichting tot behoud van de waalschokker Neeltje Jantje.

📄 Aanbieden van de cheque door bestuur Oudheidkamer (Foto Jan Bouwhuis)

📹 De Neeltje Jantje op de Waal voor Bellevue (Foto Jan Bouwhuis)

EEN TWEETAL VONDSTEN UIT EEN AFVALPUT AAN HET KALVERBOS 6

Op het Kalverbos 6 staat een markant herenhuis. Dit monumentale pand met gepleisterde gevel toont een bouwstijl die gedateerd wordt in het derde kwart van de negentiende eeuw. Bij sommigen zal dit pand bekend zijn als de locatie waar de Delftse emeritus hoogleraar professor ir. D.A.A. Koolen eind jaren zeventig/begin jaren tachtig woonachtig was. Anderen herinneren zich misschien nog de tijd dat op deze locatie notaris Klaas den Hartog werkzaam was.

Op 12 december 1981, de periode dat de emeritus hoogleraar hier woonachtig was, vonden werkzaamheden aan de riolering plaats. Bij deze werkzaamheden werd een put aangetroffen. Reden te meer om de archeologische werkgroep van de Oudheidkamer te waarschuwen. Een viertal leden van deze werkgroep hebben vervolgens de put uitgegraven. De opgravers vermoedden dat het oorspronkelijk een waterput is geweest waarvan een deel binnenshuis en een deel buitenshuis gelegen was. Deze put is uiteindelijk als afvalput gebruikt waarbij de bovenste 50 centimeter met puin gevuld was. De vondsten uit de put die onder het puin werden aangetroffen zijn door de gravers geborgen

⊕ Het pand Kalverbos 6 in Tiel augustus 2021 (Foto Jan van Oostveen)

en worden momenteel bewaard in het depot van de BATO. Administratief zijn deze vondsten bij BATO bekend onder nummer D22.

Hoewel grondig onderzoek naar de inhoud en de gebruikers van deze put nog moet plaatsvinden wil ik de lezer meenemen naar een tweetal vondsten uit deze afvalput. Het zijn een bord en een schotel die naast voorwerpen zoals een zalfpot, een kan, een roodbakkende steelpan en diverse glazen flessen zijn aangetroffen.

⊕ Groot (gerestaureerd) majolica bord dat in de tweede helft van de achttiende eeuw in Friesland is geproduceerd (Collectie BATO, foto Jan van Oostveen)

Het bord is een zogenaamd majolica bord waar centraal op de spiegel een molen staat afgebeeld. Dit bord wordt gedateerd in de tweede helft van de achttiende eeuw. Kenmerkend aan majolica borden is onder andere dat tinglazuur aan de voorzijde en loodglazuur aan de achterzijde van het bord werd toegepast. Majolica werd in de zestiende eeuw reeds in de zuidelijke Nederlanden geproduceerd en werd vanaf het midden van de zeventiende eeuw opgevolgd door faience aardewerk. Bij faience wordt in tegenstelling tot majolica ook tinglazuur op de achterzijde van borden toegepast. De stad Delft is met dit faience aardewerk vanaf het midden van de zeventiende eeuw groot geworden en

dit aardewerk moet gezien worden als een (lokale) reactie op geïmporteerd Chinees porselein. Het moderne faïence aardewerk was dus al vanaf de zeventiende eeuw beschikbaar, echter in Friesland heeft men tot de late achttiende eeuw (het ouderwetse) majolica geproduceerd. Het hier getoonde bord is hier een voorbeeld van. Het tweede voorwerp dat afkomstig is uit deze afvalput is een schotel. Deze is voorzien van een zogenaamd drukdecor. Op de rand is een achttal

door een verschil in datering van de twee voorwerpen is vooralsnog onduidelijk. Reden te meer om nader onderzoek te doen naar enerzijds de gebruikers van deze put en anderzijds de volledige inhoud van de uiteindelijke afvalput. De complexiteit die hierbij optreedt is dat het pand dat op bouwhistorische redenen gedateerd wordt in het derde kwart van de negentiende eeuw, waarschijnlijk in of net voor 1879 is herbouwd. Een aanwijzing werd hiervoor gevonden in de Nieuwe Tielsche

▲ Schotel met een drukdecor model 'musk deer' (Collectie BATO, foto Jan van Oostveen)

bloemen afgebeeld. Centraal staat een vrouwspersoon naast een muskushert. Dientengevolge wordt dit decor door de fabrikant 'musk deer' genoemd zoals op de onderzijde van de schotel vermeld staat. Onder de tekst 'musk deer' lijken de letters CC & Co te staan. Een verwijzing naar de firma Cornfoot, Carr and Co uit North Shields gelegen aan de rivier de Tyne in het Noordoosten van Engeland. Indien deze interpretatie correct is kan deze schotel in de periode 1832-1838 gedateerd worden en kan in tegenstelling tot de Friese schotel, tot een voor die tijd uitermate modern product worden gerekend. Deze twee vondsten uit de put lijken dus een tegenstrijdig beeld op te leveren. Of dit komt

Courant van 31 augustus 1881. Het pand wordt hier omschreven als ruim nieuw herbouwd herenhuis staande op de hoek van het Kalverbosch, tegenover de Hoogere Burgerschool, bevattende diverse ruime boven- en benedenkamers, benevens een fraaie tuin. De inhoud van de put komt dus uit de periode vóór deze negentiende-eeuwse herbouw, de periode dat dit perceel was opgedeeld in een tweetal kadastrale nummers. Nader onderzoek van de vondsten uit deze put geeft mogelijk een beter beeld van het alledaagse leven op deze locatie en kan daarmee mogelijk ook verklaren waarom zo een ouderwets bord naast een voor die tijd hypermoderne schotel werd aangetroffen.

DE RAMP IN DE WESTLUIDENSESTRAAT

Het is even na drie uur in de nacht van 8 op 9 maart 1954, als Joop van Ewijk, sigarenhandelaar in een winkel op de hoek Westluidensestraat / Tolhuisstraat wakker schrikt van brekend glas. Hij besluit poolshoogte te gaan nemen en ziet al snel de vlammen uit het tegenover gelegen café De Roskam slaan. De winkelier aarzelt niet en rent naar de vlammenzee. In een raam staat de elfjarige Elly Kuijpers, dochter van kastelein S.G.D. Kuijpers. Van Ewijk schreeuwt het meisje toe naar beneden te springen, maar ze durft niet en roept luidkeels om haar ouders. Die zijn boven in het brandende café, evenals enkele logés, de heer en mevrouw Van Pelt uit Dordrecht en W. de Ruiter. De dames Kuijpers en Van Pelt lopen naar een raam, maar durven er aanvankelijk niet uit te springen. Pas als De Ruiter hen overreedt het toch te doen, storten ze zich gedrieën in de diepte, waarbij ze diverse verwondingen oplopen. Met inspanning van al zijn krachten weet sigarenwinkelier Van Ewijk hen naar zijn winkel te slepen. Voor de inmiddels gealarmeerde brandweer is er geen houden meer aan. De volgende morgen vindt men in de smeulende puinhopen de stoffelijke overschotten van het elfjarige meisje Elly Kuijpers en de 53-jarige textielhandelaar J. van Pelt. Uitbater

De puinhopen na de brand in de Roskam (Foto RAR)

Kuijpers had zich via het dak in veiligheid weten te brengen. De oorzaak van de catastrofe is nooit achterhaald. Landelijk kranten deden uitgebreid verslag van de ramp in Tiel.

Het terras van café Mulders aan de St. Agnietenstraat (Collectie RAR)

TERUG IN DE TIJD: CAFÉ MULDER'S

Zo kwam er een voorlopig einde aan het bestaan van een etablissement dat in de jaren twintig van de vorige eeuw bekend stond als het café van de weduwe S.A. Mulders. De zaak strekte zich over enkele panden uit vanaf de hoek van de Westluidensestraat tot in de St. Agnietenstraat. De weduwe investeerde flink en liet voor de clientèle met een auto in 1924 een nieuwe garage bouwen met daarboven een feest- en vergaderzaal. Het café was onderdeel van het sociale leven. Biljarters hanteerden er de keu tijdens hun toernooien; een nieuwe biljartclub onder de naam D.O.S. werd er opgericht en speelde tegen die andere Tielse vereniging; de Eerste Tielse Biljart Club. Architecten deden in café Mulders hun aanbestedingen, de VVV hield er haar vergaderingen. Tijdens de kermissen was het druk en klonken er de opzweepende klanken van de moderne jazzmuziek. In 1931 lezen we in de lokale kranten de naam van de nieuwe eigenaar: E.K. van Kampen, die de zaak voortzette als De Roskam.

Hij ging op de oude voet verder, maar legde accenten op de muziek, waarbij hij zich afficheerde als 'dancing'. Een advertentie uit 1933 meldt dat er elke zaterdag- en zondagavond gedanst kon worden. Er bestond zelfs een 'Dancingclub De Roskam', waarvoor men zich kon opgeven bij A. van Keulen die ook als 'humorist' optrad. Ondertussen behoorde de zaak tot de grootste van Tiel met een zaalcapaciteit tot 150 personen, een parkeer gelegenheid voor auto's en autobussen, een onderkomen voor paarden en vee en een stalling voor duizend fietsen. Buurtvereniging Tol-West hield er haar bijeenkomsten en zij liet in 1935 op de hoek voor het café een verlichte kerstboom plaatsen. Aardig is de mededeling in de krant dat geïnteresseerden zich dat zelfde jaar in De Roskam konden opgeven voor een reis per touringcar naar de wereldtentoonstelling in Brussel.

EEN NIEUWE EIGENAAR

Begin jaren vijftig nam S.G.D. Kuijpers, die eerder een zaak op het Plein uitbaatte, De Roskam over. Voor danslustigen was het er goed vertoeven, want ieder weekend konden de beentjes van de vloer op de klanken van onder andere bands uit Tiel, zoals de Melody Players en The Jeeps. Tijdens de Tielse kermis konden de bezoekers zelf de muziek kiezen met behulp van de nieuwste Wurlitzer jukebox.

Wat zo optimistisch begon eindigde in maart 1954 in de beschreven catastrofe. Het voorste gedeelte van het café, aan de Westluidensestraat, is nooit meer opgebouwd en is tot op heden een kale hoek. Een deel aan de St. Agnietenstraat werd herbouwd en heeft onder wisselende eigenaren de bezoekers nog diverse jaren als De Roskam gezelligheid geboden. De laatste jaren kon je er in 'De Pankoechhoek' pannenkoeken eten, maar daar is intussen een (voorlopig?) einde aan gekomen.

Bronnen

- Tiels(ch)e Courant
- Landelijke kranten via Delpher

Met dank aan Ger Hemel

Advertentie uit de Tielsche Courant 21 oktober 1931

Het huidige straatbeeld Westluidensestraat, hoek St. Agnietenstraat (Foto Tineke Swaneveld)

FRAAIE SCHENKING VOOR FLIPJE EN STREEKMUSEUM

Het museum in Tiel heeft er weer een mooie schenking bij: een schilderij 'Gezicht op de Linge bij landhuis Djoerang in Zoelen'. De schenking is afkomstig uit de inboedel van familie van Jeanne Vernooij-Verbrugh uit Wijk bij Duurstede. Het schilderij is geschilderd met olieverf door H.C. van Mourik (1877-1944) en stelt een uitzicht voor over de Linge in Zoelen bij zonsondergang. Van Mourik is geen onbekende in Tiel. Hij werd hier geboren en ging er naar de h.b.s. In 1896 vertrok hij naar Renkum waar hij onderwijzer was. Renkum werd veel bezocht door kunstenaars. Van Mourik maakte er kennis met onder andere Théophile de Bock. Toen hij zich weer in Tiel vestigde, werkte hij als onderwijzer aan de mulo in de Agnietenstraat en woonde aan de Papesteeg. Als schilder was Van Mourik autodidact. Zijn oeuvre bestaat uit portretten, landschappen en stillevens.

Hij was geliefd in de streek. Ook was hij lid van de kunstenaarsvereniging Sint Lucas in Amsterdam. Hij werkte in een Impressionistische stijl. Heel onverwachts stierf hij op 16 oktober in 1944, toen hij hevig schrok van een Engels vliegtuig dat hij vanuit zijn badkamerraam zag aankomen. Hij was een oom van de Tielse illustratrice Lies Veenhoven. Zij komt in een volgende kroniek aan de orde.

HET HUIS DJOERANG

Het landhuis dateert uit 1823 en staat aan de Uiterdijk in Zoelen. Lange tijd werd het bewoond door de familie Hasselman, die plantage 'Djoerang' bezat op Java. Djoerang is het Maleise woord voor ravijn. De familie Hasselman had een belangrijke rol binnen het Ministerie van Koloniën. Van Mourik maakte deze voorstelling in impressionistische stijl vanuit de tuin van het huis Djoerang. Het gebied

ziet er nog steeds zo uit en het pand staat er ook nog.

Het Flipje en Streekmuseum heeft een fraaie collectie van de kunstenaar in zijn bezit. Dit schilderij is een waardevolle aanvulling.

Lisette le Blanc,
conservator

♣ Schilderij H.C. van Mourik

NIEUWS REGIONAAL ARCHIEF RIVIERENLAND

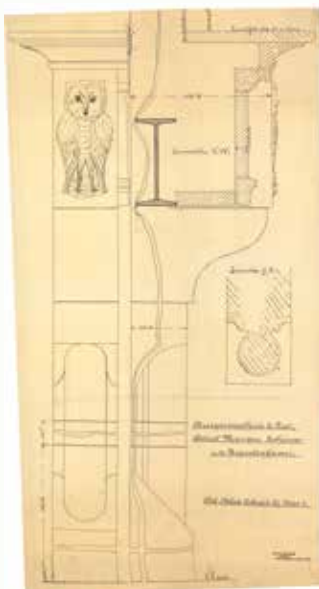
ARCHIEVEN ZIEKENHUIZEN TIEL EN CULEMBORG GEÏNVENTARISEERD

De omvangrijke archieven van de rechtsvoorgangers van het Ziekenhuis Rivierenland zijn recent geïnventariseerd. Het betreft de Tielse ziekenhuizen St. Andreasgasthuis en Bethesda en de Culemborgse ziekenhuizen St. Barbara en het Beatrixziekenhuis. Het archief (toegang 0201) bevat stukken uit de periode 1901 – 2017 met onder meer de strenge instructies voor het personeel en albums met foto's van ziekenzalen uit begin vorige eeuw. Het eerste Tielse ziekenhuis werd in 1885 geopend aan het Hoogeinde, op de plaats waar later het postkantoor werd gebouwd. Dit ziekenhuis had een badkamer met warm water waar tegen betaling ook niet-zieke Tielenaars gebruik van konden maken!

BOUWTEKENING BURGERWEESHUIS TIEL ONLINE

In totaal 26 prachtige bouwtekeningen van het Burgerweeshuis te Tiel zijn gedigitaliseerd en online op de website van het RAR te zien. Het Tielse Burgerweeshuis werd in het jaar

1563 gesticht door Mechteld Nyborger. Eeuwenlang stond het aan het Hoogeinde. Vanaf 1905 was het gevestigd in het markante gebouw aan de Achterweg. Van dit pand zijn ingekleurde bouwtekeningen bewaard gebleven. Ook fraai zijn de tekeningen van de ornamenten in het interieur.

📐 Technische tekening voor een deel van de lambrisering en de schouw in de regentenkamer.

ARCHIEFSTUKKEN OVER AMBTMAN DIRK VIJGH GETRANSCRIBEERD EN UITGEGEVEN

Dr. Peter Dirk Spies heeft een boek uitgegeven over het leven en werk van de ambtman van Nederbetuwe: Dirck Vijgh (1531-1615).

De archiefstukken die hij hiervoor gebruikte, heeft hij getranscribeerd en uitgegeven als deel 33-37 van zijn serie Gerichtelijke Transcripties van de Nederbetuwe.

Vijgh was ambtman, richter en dijkgraaf in de Nederbetuwe, schout en richter van Tiel en Zandwijk, kapitein en gouverneur in Tiel en voorstander van de gereformeerde religie. Hij maakte de tijd van de geloofsvervolgingen en het begin van de opstand en een deel van de Tachtigjarige Oorlog mee. In zijn boek beschrijft Spies aan de hand van een aantal schetsen in tien hoofdstukken de belangrijkste punten uit het leven en werk van Vijgh: zijn persoonlijk en familielevens en de historische context.

De heer Spies schonk de reeks aan het RAR.

De boeken zijn in te zien op onze studiezaal en te koop op www.boekenbestellen.nl

MEER DAN 250 VRIJWILLIGERS WERKEN HARD DOOR AAN PROJECT VELE HANDEN

Via het digitale platform Vele Handen hebben meer dan 250 deelnemers al bijna 40% van de repertoria uit ons werkgebied getranscribeerd en geïndexeerd. Zo worden ze makkelijk doorzoekbaar op trefwoord en persoonsnaam. Het project heet – toepasselijk - Waarvan Akte!. Vrijwilligers, afkomstig uit het hele land, hebben verschillende redenen om mee te doen. Ze doen zelf onderzoek in de notariële archieven of vinden het vooral erg heel leuk om handschriften te ontcijferen. Op 19 oktober draaide het project Waarvan Akte! precies een jaar. De eerste drie repertoria, van notaris van der Zande uit Opheusden, staan nu ook online: 464 akten met 1128 persoonsnamen. De komende maanden zullen nog vele akten volgen ...

BOEKBESPREKINGEN

Ingrid Maan. Hoe vroeger anders werd. De mens-het beroep-het landschap. Een Gelders levensverhaal. Den Haag 2021. Tiel 2021. Geïllustreerd. 250 pagina's. ISBN nr.978-94-9324 043 8. Prijs € 25,-.

Een twintigste eeuwse familiegeschiedenis, gebaseerd op door auteurs vader verzamelde familiegegevens en een grote collectie negatieven van foto's die hij gemaakt had. Het is een leesbaar verhaal over de jaren voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog en daarna en speelt zich voornamelijk af in Beusichem, Culemborg en het riviereengebied. De schrijfster mist het verdwenen landschap, want nostalgisch beschrijft ze de toenmalige gang van zaken, waardoor duidelijk wordt dat veel, niet altijd ten goede, veranderd is. Wat onlogisch overkomt in de teksten, is dat sommige verhalen tweemaal verteld worden. Vader vertelt en in het volgende hoofdstuk de moeder, die dan grotendeels hetzelfde vertelt. Vaak is het verhaal van de persoon in het boek onverwacht overgegaan in tekst van de auteur als verteller. Maar voor de liefhebber van lokale- en rivierenland geschiedenis mag dat geen belemmering zijn. Een rijkdom voor het oog zijn de foto's die, voor menige bewoner van het riviereengebied die dezelfde tijd meemaakte, veel momenten van herinneringen zullen oproepen. Jammer dat de foto's zonder onderschrift zijn afgebeeld. Die worden wel aan het eind van het boek beschreven.

Jef de Jager. Symfonie van de Betuwe. Jan van Anrooy (1901-1988). Vianen 2021. Kleuren-illustraties. 132 pagina's. ISBN 978 94 92396 05 1. Prijs € 24,95.

Een uitgebreide biografie over Jan van Anrooy, een bijzondere 'Betuwse' kunstenaar, weliswaar geboren in Zaltbommel, maar op latere leeftijd verknocht aan ons rivierenland. Het werk dat hij tot op late leeftijd maakte is vooral in zijn schilderijen kleurrijk en heeft soms iets weg van de stijl waarin Van Goch schilderde. Het levensverhaal is gedetailleerd beschreven waarbij de donkere periode in het leven van Jan van Anrooy, met diens korte sympathie tijdens de Tweede Wereldoorlog voor de NSB, niet uit de weg is gegaan. Gedurende de crisisjaren waren er problemen om rond te komen en verhuisde hij regelmatig naar andere woonplaatsen. In 1950 vertrok hij zonder zijn gezin naar Zuid-Afrika. Hij was in 1928 getrouwd met de Zoutelandse Liesje van Eck en had twee kinderen. Nadat zijn vrouw in 1952 aan kanker was overleden huwde hij in 1960 met vriendin Lily van Eck in Pretoria en kwam eind jaren zestig terug naar Nederland. Drank speelde een grote rol in zijn leven en regelmatig werd hij wegens openbare dronkenschap opgepakt. Een negatieve invloed op zijn werk hadden alle tegenslagen niet, want zijn productie was gigantisch. Het leverde in ieder geval een mooi en leesbaar boek op als laatste eerbetoon aan een ondergewaardeerde Betuws kunstenaar.

VERENIGING OUDHEIDKAMER VOOR TIEL EN OMSTREKEN

De Nieuwe Kroniek is een uitgave van de Vereniging Oudheidkamer voor Tiel en Omstreken. De Oudheidkamer is opgericht in 1901 en houdt zich bezig met het verleden van Tiel en het Rivierenland en de relatie daarvan met het heden. De vereniging deelt haar kennis over het cultureel erfgoed van stad en regio met beleidsmakers en andere belanghebbenden en volgt kritisch ontwikkelingen die het erfgoed kunnen aantasten. De vereniging stimuleert initiatieven die het aandachtsterrein van de vereniging raken. De programmacommissie biedt de leden van de vereniging ieder jaar een uitgebreid lezingen- en excursieprogramma. Naast stad- en streekgebonden onderwerpen krijgen ook meer algemene onderwerpen op cultuurhistorisch gebied aandacht.

De vereniging kent de volgende werkgroepen:

ARCHEOLOGISCHE WERKGROEP BATO

Waakt over de bodemschatten en zorgt voor het documenteren en toegankelijk maken van waardevolle bodemschatten.

Contact: Willem Spekking.

E: bato@oudheidkamer-tiel.nl

HISTORISCHE WERKGROEP TIEL

Verzorgt publicaties over streekgebonden historische onderwerpen en legt het heden en verleden vast in beeld en geluid.

Contact: Beatrijs van Dijk

E: bvdijk@rarivierenland.nl

COMMISSIE ERFGOED

Waakt over de talrijke monumenten en ander cultureel erfgoed in Tiel en de regio.

Contact: vacant

PROGRAMMACOMMISSIE

Stelt het Jaarprogramma van de vereniging samen.

Contact: Angèle Roeffen

E: programmacommissie@oudheidkamer-tiel.nl

WEBBOUWER EN WEBMASTER

Contact: Dick Buijs

E: dick@oudheidkamer-tiel.nl

BESTUUR

Contactadres bestuur

M.J. (Martin) van der Mark, voorzitter

E.J.Th.A.M.A. (Emile) Smit, secretaris

J.C. (Hans) Oosterman, penningmeester

Mevr. M.M. (Ria) Kragten-van der Mark

Mevr. M.A.M. (Ans) van den Meijdenberg

P.R.M. (Paul) van der Ven

E: secretaris@oudheidkamer-tiel.nl

Het lidmaatschap voor het jaar 2021 bedraagt

€ 20 bij automatische incasso of € 22,50 bij handmatige betaling op rekeningnummer NL95INGB0004240023.

Uitgebreide informatie over de vereniging, de werkgroepen, het jaarprogramma, de uitgegeven en nog voorradige boeken, de eerder verschenen nummers van de Nieuwe Kroniek en nog veel meer vindt u op de website van de vereniging: www.oudheidkamer-tiel.nl

REDACTIE DE NIEUWE KRONIEK

Ria Kragten, Pierre van der Schaaf,

Peter Schipper, Wim Veerman en Bob Willemsen.

Contact: nieuwekroniek@oudheidkamer-tiel.nl

Filmmateriaal: Jan Bouwhuis

Realisatie: emjee | vormgevers, Varik

Leden van de Oudheidkamer ontvangen de Nieuwe Kroniek gratis. Losse nummers zijn verkrijgbaar bij boekhandel Arentsen.

De redactie heeft getracht de rechten betreffende foto's, afbeeldingen, teksten e.d. van derden, gebruikt in De Nieuwe Kroniek, te achterhalen. Indien personen of instanties van mening zijn dat hun rechten niet voldoende zijn gerespecteerd, dan kunnen zij daarover contact opnemen met de redactie.

Meningen of feiten, weergegeven in de bijdragen aan dit blad vallen onder de verantwoordelijkheid van de betreffende auteur. Redactie en uitgever zijn hiervoor niet aansprakelijk.

Vereniging Oudheidkamer voor Tiel en Omstreken

In het Sint-Andreasgasthuis wordt op 11 januari een röntgenapparaat geplaatst. Het initiatief is van dr. J.G. ter Braak. (Kalendarium Tiel)

Op 28 augustus 1921 wordt Joop Doderer, Swiebertje, vanaf 1955 tot 1975 de nationale 'tv zwerver', geboren. (Canon van Nederland)

In het Spaarbankgebouw in Tiel vindt op 20 september de opvoering plaats van het successtuk De Jantjes van Herman Bouber. (Wikipedia/Kalendarium Tiel)

In Kopenhagen wordt Piet Moeskops de eerste Nederlandse wereldkampioen sprint bij de professionals. Daarna won hij nog viermaal de wereldtitel sprint. (Wikipedia)

1921

Op 25 april werd de Nederlandse schilder en beeldhouwer Karel Appel geboren, één van de grondleggers van de CoBrA groep. Naast zijn werk, is hij ook bekend geworden door zijn gevleugelde uitspraken, die niet iedereen in de naoorlogse tijd kon waarderen.

"Ik rotzooi maar een beetje an. Ik leg het er tegenwoordig flink dik op, ik smijt de verf er met kwasten en plamuurmessen en blote handen tegenaan, ik gooi d'r soms hele potten tegelijk op."

"Ik schilder als een barbaar in deze barbaarse tijd." (Wikipedia)

Cornelis (Nelis) de Gelder, beter bekend onder de bijnaam Had-je-me-maar, was een zwerver, straatmuzikant en kandidaat-gemeenteraadslid. Hij was lijsttrekker van de Rapaille Partij die in april in de gemeenteraad van Amsterdam werd verkozen. (Beeldbank WO2)

In december wordt van de gemeente Nijmegen een rivier-bad aangekocht voor f6.100,- (RAR/Kalendarium Tiel)